

letnik XIV
številka

4

**jezik
in
slovstvo**

1969

Jezik in slovstvo

Letnik XIV. številka 4

Ljubljana, april 1969

Casopis izhaja od januarja do maja in od septembra do novembra (8 številok)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Jože Toporišič, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Janez Sivec (metodika), Jože Toporišič (jezikoslovje), Franc Zadavec (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik: Ivo Graul

Tiska tiskarna GP »Celjski tisk« v Celju

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema uredništvo JiS, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina N-din 20 (2000 din), polletna N-din 10 (1000 din), posamezna številka N-din 2,50 (250 din);

za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, N-din 10 (1000 din);

za tujino celoletna naročnina N-din 30 (3000 din)

Rokopise pošiljajte na naslov urednikov

Vsebina četrte številke

Razprave in članki

- Jaka Avšič* O poveljevalnem jeziku NOB Slovenije 97
Tine Logar Praslovanska a-sklanjanja v slovenskih narečjih 104
Joža Mahnič Župančičevo pismo Murnu 109
Stanko Kotnik Primerjalni postopek pri pouku slovenščine 115
Jože Stabéj Iz zgodovine slovenskega besedja 119

Zapiski, ocene in poročila

- Jolka Milič* Mlade trave 124
F. Šebjanič Prekmursko narečno besedje v rokopisu iz leta 1862 126
Hinko Wilfan Nekaj zanimivih besed in pomenov iz Bele krajine 127

Gradivo

- Igor Gedrih* Dopolnilo k poročilu o delu
ljubljske podružnice SD 128
V oceno smo prejeli 3/4
Zaključni račun revije Jezik in slovstvo 1968 3/4

Vprašali ste

- Breda Möschl* Transfer -ja ali -a? 4/4
J. Toporišič O transferju oz. transferu 4/4

O POVELJEVALNEM JEZIKU NOB SLOVENIJE

Narodna skupnost je živ organizem in se mora bojevati za svoj obstoj med drugimi narodi. Če ljudje izgubljajo občutek narodne pripadnosti in odgovornosti, nastane nevarnost, da se potujčijo in narod zamre. V vsej znani zgodovinski dobi so Slovenci morali skrbeti in se truditi za priznanje svojih narodnih pravic, če so hoteli obstati. Hoteli so imeti iste narodne pravice kot njihovi sosede in se uveljavljati proti vsem tistim, ki so se vmešavali v njihove notranje narodne zadeve.

Potreba je bila zavest in skrb, da ostane naselitveno ozemlje narodnostno čisto. Naklepi nemško avstrijskih društev Südmarke in Schulvereina so stalni opomin delovanja tuje sile. Prvo je imelo namen, da z odkupi zemljišč in naselitvijo tujcev razrahlja strnjenost slovenske zemlje, drugo pa je zbiralo denarna sredstva za ustanavljanje potujčevalnih otroških domov, vrtcev in šol. Tako se v zamejstvu dela v bistvu še zdaj.

Znani so napor za zedinjeno Slovenijo, ki naj bi združila po avstrijskih deželah razkosane Slovence in si pridobila moč za uveljavitev slovenske državnosti (kot je takrat uspelo Ogrski), da bi s tem zajezila tuje raznarodovalne naklepe in uresničila in uveljavila narodnostne pravice in simbole.

Med okupacijo in razdelitvijo slovenske zemlje, so v drugi svetovni vojni začeli preseljevati Slovence, da bi jih oropali zveze z morjem in postopoma uničili slovenski narod. Borci in aktivisti v NOB so se bojevali prav zato, da bi preprečili narodno uničevanje in da bi v socializmu v Jugoslaviji ustvarili svoj državnost, ki bi jih varovala pred vsakršnim potujčevanjem. Svoboda naj bi omogočila obstoj in razvoj slovenskega jezika, zavarovala strnjeno čistost slovenske zemlje in omogočila ohranitev in bogatitev slovenskih gospodarskih, kulturnih in narodopisnih dejavnosti. Enakost z drugimi jugoslovanskimi narodi in republikami v zadevah skupne države naj ne bi krnila državnosti nikogar, torej tudi ne slovenske.

II. zasedanje Avnoja je za trajno ustanovilo in z obilo prelite krvi slovenskih borcev za svobodo zapečatilo federativnost skupne države na podlagi enakopravnosti narodov, potem ko je že praksa vpeljala temeljne oblike sožitja.

Za Slovence so cilji NOB in OF pomenili višjo kakovostno vrednost kot za nekatere druge narode, katerih državnost je že bila zgodovinsko znana. Slovenci pa smo prvič po dolgem tisočletju ustvarjali svojo sodobno državnost in jo v krvavem in zmagovitem boju proti zunanjim in notranjim sovražnikom tudi dosegli. Hkrati so nas posebni pogoji našega zemljepisnega položaja vključevali v skupnostno usodno povezanost z drugimi narodi na temelju enakopravnosti; o dobrem sosedstvu in partnerski etiki nismo dvomili.

Eden izmed dokazov slovenske državnosti (suverenosti) je nastanek slovenskega poveljevanja v partizanskih in rednih enotah slovenske osvobodilne vojske. Slovenski jezik se je takrat uporabljal kot edini v vseh slovenskih vojaških enotah. Drugače za vojsko, ki se je bojevala za državnost svojega na-

roda, tudi ni bilo mogoče. Ti boji naj bi dokončno odpravili slovensko zgodovinsko državopolitično zaostajanje za drugimi evropskimi narodi.

Za uporniško bojevanje so bile razmere med okupacijo izredno težavne. Lažje bi bilo brez bojev pričakovati zmago zaveznikov in »osvoboditev« v stari raznarodovalni in socialno krivični monarhiji, toda ljudje so dali vse od sebe in prenašali najhujše žrtve, samo da bi preprečili vrnitev sistema in metod vladanja bivše kraljevine nad Slovenci in njene nesposobne in osovražene zatiralske armade, zaradi njenega neljudskega značaja. Niso je marali zaradi zanemarjenja in negiranja slovenske narodnosti in nespoštovanja ljudskih narodnostnih posebnosti.

Kako se je mogoče s srcem bojevati za državo in armado, ki zanika obstoj tvojega naroda? Bila je osovražena, ker so častniki in podčastniki prezirali ljudi nesrbskih narodov in jezikov; tuja je bila, ker ni priznavala slovenskega jezika, maternega jezika precejšnjega dela svojih vojakov, njihovih navad in kulturnih potreb. Ko ne bi bilo najvišjih »ujedinjujočih«, a hemogonističnih ciljev posrbljenja oziroma pojugoslovanjenja, kakor so zaradi lažjega izvajanja raznarodovanja imenovali to akcijo vrhovni voditelji monarhije, bi bilo nerazumljivo, zakaj so kadrovce postavljali v težke jezikovne okoliščine armijskega internatskega življenja kljub temu, da je to škodovalo učenju.

Zaostalost in pomanjkanje patriotizma sta postala očitna, ko je prišlo do mobilizacije in prvih bojev. Nastale so zmešnjave, ljudje so se vzdržali potrebnih dejanj in v nekaj dneh je razpadla ta raznarodovalna in odtujena vojska.

Prav zaradi nasprotovanja krivicam režima je bila ljudem vse upanje novo nastajajoča narodnoosvobodilna vojska. Ta si je od samega začetka privzela pravi ljudski značaj slovenske narodne vojske. Zaradi poštenega zadržanja domačih komunistov in tudi zaradi nastopa SSSR (o tej so imeli celo preveč dobro mnenje) so ljudje bili prepričani, da je nastal ugodni trenutek. Menili so, da bosta tako velika tragedija s toliko prelite krvi in takšno do skrajnih meja hrabro žrtvovanje res prinesla pravo osvoboditev pa tudi veljavnost slovenske narodne državnosti kot prvi znak družbene in pravstvene pravičnosti na vseh področjih. V zavest Slovencev je bilo vsidrano mnenje, da bo za razliko od stare države raba slovenščine in njena enaka veljavnost v novi državi nesporna že kot nujna manifestacija narodne državnosti v skupnosti jugoslovanških narodov.

Na splošno sploh ni bilo dvoma, da slovenščina v novi državi ne bi bila enakovredna z jeziki drugih jugoslovanških narodov. Zares državnosti (suverenosti) in tudi varnega obstanka naroda ni brez popolnoma izenačene veljavnosti maternega jezika borcev z drugimi jeziki skupne države. Prav zavest, da se bojujejo za simbole svoje narodnosti, je najbolj delovala na patriotizem partizanov. Znano jim je bilo, da z vsakim zmanjševanjem narodnostne in jezikovne enakopravnosti tone tudi narod; in s tem tudi vera, da so pripadniki takega naroda enako upoštevani, kar ima tudi svoj gospodarski prizvok.

Glavni štab Slovenije je bil samostojen organizator slovenskih enot. Bil je sicer podrejen vrhovnemu štabu Jugoslavije, kot je bila KP Slovenije sestavni del KP Jugoslavije. Vendar je imela Slovenija svoj narodni centralni komite, ki pomeni samostojno politično enoto in ki odloča na stopnji narodne suverenosti (državnosti), in je tudi Glavni štab Slovenije deloval ravno tako samostojno na stopnji naroda (ne narodnostno mešane pokrajine), na narodnostnem vojaškem področju, v vseh vodstvenih zadevah.

Kakšno je bilo stališče KP v narodnostnem pogledu glede uporabe jezika v vojaških enotah in glede teritorialnosti služenja vojaškega roka in s tem samim tudi formiranja enonarodnih vojaških enot, ki le po narodnostih urejene, omogočajo rabo maternega jezika?

Slovenski komunisti oboroženega boja in snovanja bojnih enot niso začeli nepripravljeni in nevešči. Že predvojna revolucionarnost se je ilegalno bila z upravno-policijskimi in vojaškimi organi stare države, bila je v stalni bojni pripravljenosti in je z nadaljevanjem in stopnjevanjem svojega delovanja organsko prešla v odkrit in javen množičen boj proti novi oblasti. O načinu partizanskega bojevanja so bili kar dobro obveščeni; človeško naravo in potrebe so razumevali že iz same ideologije in bogate literature za pravice delavskega razreda.

Tako je npr. partija zavzela zelo pomembna in napredna stališča, ki razkrinkujejo in pobijajo zloglasno postopanje stare kraljevske jugoslovanske vojske in vlade. Tako v resoluciji V. razširjenega plenuma Izvršnega komiteja komunistične internacionale (knjiga Historijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije, tom II., str. 434—436, poglavji O jugoslovanskem vprašanju, tč. II, in Nacionalna politika KPJ tč., III) beremo naslednje: »Legende o narodni enotnosti Srbohrvatov in Slovencev je treba demaskirati kot politiko narodnega zatiranja s strani velike srbske buržoazije. Noben komunist ne sme pomagati vzdrževati to legendo npr. z govoričenjem o naravnem procesu utopitve, ki jo nemara celo sam naravni razvoj usmerja, in temu podobne pravljičice.« V točki 6 pa beremo: »Mnenje ..., da mora KP na isti način in enako ostro nastopati proti nacionalizmu hrvaške in slovenske buržoazije kot proti vsakemu nacionalizmu sploh, ni le oportunistično, ampak objektivno koristi nacionalistični politiki velikosrbske buržoazije. Komunisti morajo v svojem boju vedno ločiti narod, ki zatira, in narod, ki je zatiran.

Hrvaški in slovenski komunisti lahko (in tudi naj) kritizirajo buržoazni nacionalizem svojega naroda... A srbski komunisti morajo najbrezobzirneje nastopati proti politiki nacionalnega zatiranja, ki ga izvaja velikosrbska buržoazija.«

Iz dokumentov, ki se nanašajo na jezik v vojaških enotah in na teritorialno služenje vojaškega roka, navajam samo kratke izvlečke. V brošuri Komunistične stranke Jugoslavije, ki obravnava kmečke zahteve in program KSJ (sodi še v l. 1934), se poziva k ustanavljanju revolucionarnih kmečkih odborov.¹

»V borbi za pravice narodov na samoodločbo se morajo delovni kmetje že danes boriti za naslednje neposredne zahteve: /.../ Proti nasilnemu posrbljevanju za narodni jezik v šoli, na sodišču in vojski, v krajih, kjer prebivajo Makedonci, Slovenci, Albanci, Nemci, Madžari in Romuni /.../ Proti odsluženju vojnega roka Hrvatov, Slovencev, Makedoncev, Albancev, Črnogorcev, Madžarov, Nemcev itd. izven njihovega domačega kraja /.../«

Na posvetovanju predstavnikov KP Jugoslavije in KP Italije 9. januarja 1930. leta sta bila na posvetu tudi predstavnika KBF (komiteja balkanske federacije in jugoslovanske komunistične mladine). Šlo je za položaj v Jugoslaviji in Italiji, posebno še glede Slovencev in Hrvatov. Med drugim so po-

¹ Izvirnik v Regentovem arhivu, fasc. II, mapa 10, se hrani v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani; brošuri KPJ Kako rešiti našo vas pred propadjo? in Kmečke zahteve in program KSJ je v knjigi Istorijski arhiv komunistične partije Jugoslavije, poglavje Akcioni program KO- za selo, za narodni jezik u vojsci, Tom II, str. 265.

litični sklepi za usklajeno dejavnost KPJ in KPI.² Med drugim je tudi odstavek, da se mora vojaška vzgoja vršiti v maternem jeziku« in da se mora »služenje vojaščine izvršiti v pristojnem domačem kraju«.

Podrobnejših razlogov in pojasnil nisem zasledil v dokumentih; omenjeno je le, da je raba tujega jezika nasilno posrbljevanje in da je v nasprotju z narodno enakopravnostjo.

Seveda je tako stališče partije glede jezika Slovencem ugaljalo. Od prvih začetnih partizanskih enot, ki so nastajale po terenu, pa do vse večjih enot, v katere so se združevale, so Slovenci uporabljali slovenski jezik za vse potrebe. Partizani so bili prostovoljci, ki so šli v boj za osvoboditev svojega naroda, za osnovne pravice svobode. Če bi bili uporabljali za poveljevanje tuj jezik, bi že samo sprejemanje tujega jezika bila v nasprotju s cilji boja. Tudi poveljevalni jezik je eden prvih in najzgovornejših narodnostnih simbolov, osnovna pravica in izraz dostojanstva in enakopravnosti. Z njim se vsako prostovoljno organiziranje začne. Zato poveljevalni jezik ne more biti drug kot materni. Čisto logično je domnevati, da poveljevanje v maternem jeziku lahko samo krepi borbena pripravljenost pripadnikov določene narodnosti. Pri tujem poveljevalnem jeziku pa je ravno narobe, saj človeka stalno opozarja na večje pravice nematerne jezika, kar ustvarja kompleks manjvrednosti. Sicer pa tega sploh ne bi bilo treba dokazovati, če bi bili ideološko dovolj napredni.

Mnogi partizani srbohrvaščine sploh niso znali, drugi so jo razumeli le površno, le redki so jo obvladali popolnoma. Partizani so bili večinoma mladi ljudje, vojaščine še ne vajeni. Kolikor pa so prihajali borci iz španske državljanske vojne, bivše kraljeve vojske Jugoslavije in Italije, starejši pa celo iz avstrijskih vojaških enot, so sicer v začetku vnašali nekaj tujih besed v poveljevanje, toda ker so bili vsi borci Slovenci, se je tudi poveljevanje kmalu izčistilo in postalo čisto slovensko. Vsa administracija, učni in govorni jezik so bili v slovenskem jeziku. Dokaz za to je celotno ohranjeno arhivsko gradivo. Tam je vsa uradna administracija (partizanski zakon, partizanska prisega) in tudi vse veliko propagandno gradivo. Kar ni bilo izvirno pisanega v slovenščini, je bilo v slovenščino prevedeno; tako npr. poglavje iz VKPB in drugo. Ves tisk je bil v slovenščini, prav tako radijske oddaje, in sicer iz leta 1941 kakor iz časa po kapitulaciji Italije. Slovenski borec je bil ponosen na svoj jezik, ki se je v NOB v celoti uveljavil. Prav slovensko poveljevanje je bilo znamenje za slovenskost vojske. To dejstvo je onemogočilo uveljavitev četništva v Sloveniji in veliko prispevalo k trdnosti, zvestobi in udarnosti slovenskih enot.

V skladu s sklepi II. zasedanja Avnoja o narodni enakopravnosti narodov Jugoslavije ter nujnimi zahtevami razvijajoče se NOB Slovenije je Glavni štab Slovenije NOV in POS izdal tudi formalni odlok o slovenskem poveljevanju, kateremu so pridana tudi slovenska povelja.³

Povelja so: Mirno!, Od-mor!, Razhod!, Zbor!, Na de-sno (levo) ravnaj!, Mirno!, Naprej, marš (desetina, vod, četa itd.), Menjaj korak!, V tek naprej, marš!, V diru naprej, marš!, V teku naprej, marš!, V teku v korak!, V dir, marš!, V korak!, Četa (vod, desetina), stoj!, Na desno!, Pol v desno!, Polkrog v levo!,

² (Fotokopija je v arhivu CK ZKS — Fond Kominterne.)

³ Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Izvirna kopija je v arhivu Glavnega štaba NOV in POS, F. 11. — I.

Na ra-mo!, K nogi!, Kle-kni!, Lezi!, Vstani!, Nož na puško!, Nož v nožnico!, Na strel!, Meri!, Naravnost (pol v desno, pol v levo), Ogenj!, Zapni puško!, Odpni puško!, Streljaj naravnost (pol v desno, pol v levo) v sovražno strelsko vrsto, Začni!, Ustavi ogenj!, Vrzi bombo!, Pozdrav! (na desno, na levo), Desetina (vod, itd.) naprej, marš!, Desetina (vod, itd.) v tek naprej, marš!, Desetina (vod, četa itd.), stoj!, Desetina, ustavi ogenj!, Stroj fronto na levo (desno), Fronta na levo naprej, marš!, Desno v red naprej, marš!, Odštejte!, V četverored na desno!, V fronto v levo (pol v levo)!, Stroj se v vrsto!, Stroj se v dvojno vrsto!, Stroj dvored!, Z desnim krilom naprej!, Z desnim krilom naprej, desetina, marš!, Prema smer!, Z desnim krilom naprej v tek, marš!, Tekom v zbor!, Na mestal!, Ponovi!, Krij!, Sprosti korak!, V strelce!, Juriš — hura!⁴

To so kratka neposredna povelja, ki jih uporabljajo za poveljevanje, kadar je vojaška enota (ali njen del) zbrana v formaciji, postavljeni v stroju, in ko je potrebna pozornost in poslušnost zaradi hitrega prehajanja iz ene oblike v drugo ali za skupno rabo orožja, ko so vsi gibi točno predpisani. Predpisi tudi določajo, kdo lahko nastopa in komu lahko poveljuje. Pravilniki določajo tudi kaznovanje za nepravilno izvršena povelja.

Poleg teh kratkih povelj so še druga, daljša, bolj opisna, deloma imajo čisto določene izraze in predpisana izvajanja, deloma pa so pojasnila takih direktiv, povelj, ki zahtevajo sestavljeno izvajanje, s preiščlenim odločanjem, če med izvajanjem nastajajo spremembe in so nujna prilagajanja novemu položaju. Ta daljša povelja so lahko tudi zapletena in zahtevajo večjo inteligenco. Za večje enote so povelja pisana ali tipkana. Za resnični boj prevladujejo te vrste povelja. Zahtevajo dobro znanje jezika, da ne bi prišlo do nesporazumov. Zlasti tu se ne more poveljevati v tujem jeziku, če hočemo doseči pravilno in uspešno izvajanje del. V NOB je prav tukaj med poveljujočimi in izvajalci bila povezanost in razumevanje, ki sta nujna za kritične in napete trenutke v nastopu pred napadom na sovražnika, ko se vsakokrat postavlja na kocko lastno življenje, ko je odvisno od osebne volje posameznika, do katere stopnje tveganja življenja bo šlo. Izkušnje v NOB so dokazale, da je bilo edino pravilno, če je vse poveljevanje v slovenščini, v maternem jeziku borcev, izvršujočih in poveljujočih hkrati. Materni jezik namreč v tem odločilnem trenutku ustvarja med njima tisto zaupanje, ki je nujno potrebno za zmago. Vedeti je treba, da se izvršujoči več ali manj loči od poveljujočega in samostojno izvaja povelja.

K temu poveljevanju je spadalo še vse drugo, kar je pospeševalo bojno moralo bojevnikov in kar je vse zvezano z maternim jezikom in okoliščinami, ki so izpolnjevale življenja borcev in krepile domoljubje v nasprotju s tujstvom okupatorjeve nacionalnosti, potencirane z nacizmom in fašizmom.

⁴ Izvirnik je v arhivu Istrskega odreda, F. 296/II/7. Primerjaj še naslednje spremno pismo Glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 1. maja 1944.

V naši Narodno Osvobodilni vojski in Partizanskih odredih Slovenije smo doslej poveljevali s povelji bivše srbske armade, katere je prevzela tudi jugoslovanska vojska. Naš slovenski narod, ki se je skozi vso svojo zgodovino najbolj žilavo boril za svoj materni jezik je stremel tudi v bivši Jugoslaviji za njegovo enakovrednost. Slovenski jezik, čeprav je bil državno priznan, pa ga je uradna srbsčina v državnem aparatu vedno bolj izpodrivala, v vojski pa je bila popolnoma privilegirana. Ne smemo se zaradi tega čuditi, da se je slovenski vojak počutil v bivši jugoslovanski vojski manjvrednega, ker

Na drugem avnojskem zasedanju je vrhovni komandant Tito slovenski delegaciji potrdil: 1. da imajo Slovenci vojsko, ki uporablja in naj tudi za naprej uporablja slovenščino v vseh vojaških enotah od najvišje do najnižje; 2. da jo sestavljajo Slovenci in 3. da bodo slovenski vojaki po vojni služili v Sloveniji v slovenskih vojaških enotah.⁵ S tem v zvezi je treba reči, da smo tisto ustavno določilo, ki govori o izjemnosti rabe srbohrvaščine v sedanji povojni armadi imeli začasno izjemo in zato upravičeni pričakujemo koristno spremembo.⁶

je bil v tem oziru zapostavljen. Danes pa, ko smo iz prebujajočih se narodnih sil dvignili narodno zavest, v mogočen oborožen upor, ko smo si pod najtežjimi pogoji zgradili prvič v naši zgodovini svojo vojsko, lahko pristopamo k izvrševanju pravic, ki nam jih je zajamčilo II. zasedanje AVNOJ-a.

Naša sedanja Narodno Osvobodilna vojska je zrastle iz našega ljudstva. Ne nasploh se na nobene vojaške tradicije, ki jih doslej ni imela, ampak jih s sedanjim veličastnim bojem ustvarja. V prvih začetkih našega partizanstva, ko še nismo imeli urejene in številčne svoje vojske, smo upravičeno vzeli svoja povelja iz bivše jugoslovanske vojske in to predvsem zaradi tega, ker je del partizanov, ki je služil v bivši jugoslovanski vojski, ta povelja že poznal. Naša vojska se množi z novimi kadri in borci, katere je treba na novo naučiti ne le v poveljevanju, marveč v vseh vojaških stvareh. Kar velja v splošnem za Slovence v bivši Jugoslaviji, velja pa še tem bolj za Primorčane in Korošce, ki so živeli pod tujimi fašističnimi režimi in so bili v nacionalnem pogledu še bolj zatirani. Kljub temu, da smo sredi osvobodilnega boja, nam zgoraj navedena dejstva narekujejo, da že sedaj uvedemo v naši vojski enotna slovenska povelja.

Bodoča federativna demokratična Jugoslavija jamči slehernemu narodu popolno politično in tudi jezikovno svobodo. S tem, da bo imela naša Narodno Osvobodilna vojska svoja slovenska povelja, ne bomo rahljali udarne moči in sposobnosti naši skupni narodno osvobodilni jugoslovanski vojski. Nasprotno! Njena moč in sposobnost bosta še večji, ker se bo slovenski vojak in naša vojska, ki je sestavni del jugoslovanske osvobodilne vojske, mnogo hitreje dvigala in utrjevala, ker bo naš borec povelja razumel. Naša moč in nerazdružena povezanost jugoslovanskih narodov obstoji v tem, da vsakdo za sebe in po svojih največjih sposobnostih na najuspešnejši način tolče in uničuje skupnega fašističnega sovražnika. V tem vidimo najlepši in najtrdnější temelj naše skupnosti jugoslovanske narodne osvobodilne vojske. Ta naš Odlok, ki bo objavljen v »Vestniku« je v skladu z razvojem in potrebami naše vojske in je napravljen v duhu sklepov AVNOJ-a, ter tudi z izrecnim pristankom maršala tov. Tita.

Priloženo Vam pošiljamo besedilo slovenskih povelj, katere razdelite vsem podrejenim edinicam. Vsi štabi in vojaške komande morajo naučiti slovensko poveljevati vse komandante in komandirje in tudi vse borce najkasneje do 1. julija t. l. Višji štabi naj posebej pojasnijo svojim podrejenim štabom in komandam o pomembnosti in važnosti tega odloka.

Poročajte nam, kako so naši borci sprejeli uvedbo slovenskega poveljevanja.

Smrt fašizmu — Svobodo narodu!

Nam. politkomisarja:
Avbelj Viktor I. r.

Komandant, generalmajor:
Franc Rozman I. r.

Pripomba J. Avšiča: Besede, da se je dotlej poveljevalo le v srbsčini, je treba jemati z rezervo glede na dejstva, ki sem jih glede poveljevanja v slovenskih partizanskih enotah omenjal zgoraj (nanaša se samo na kratka neposredna (strojeva) povelja, ne pa na večja direktivna poveljevanja, ki v vojnem času prevladujejo). Ker se v partizanih skoraj ni ekserciralo, strojeva povelja niti niso bila posebno rabljena.

⁵ O tem razgovoru predstaviške delegacije slovenskega naroda na II. zasedanju AVNOJA v Jajcu sta znana dva dokumenta; prvi je zapisek dr. Marjana Breclja, ki se v izvirniku nahaja v arhivu Inštituta za delavsko gibanje v Ljubljani. Tam je zapisano, da je general Avšič govoril o krivicah, ki jih je nalagal nematerni tuji poveljevalni jezik v vojski, ter vprašal Vrhovnega komandanta, če bo za Slovence v novi državi ostal, sedaj uporabljeni, slovenski poveljevalni jezik v armadi? Tovariš Tito je na to od-

Brigade so imenovali v NOB po znamenitih slovenskih možeh iz kulturnih in revolucionarnih krogov. Na takih temeljih so gradili domoljubje borcev, patriotizem in internacionalno revolucionarnost. Hude sovražne udarce, krize ob večjih ofenzivah (npr. italijansko ofenzivo poleti 1942. leta in nemško jeseni 1943. leta) smo kmalu preboleli ob pomoči slovenskih ljudi, ki so svoji vojski obilo pomagali. Domači ljudje v enonrodnih enotah in slovensko pove-ljevanje je bil za njih najprepričevalnejši dokaz enakopravnosti v Jugoslaviji. Zraslo je novo zaupanje v možnost enakopravnega sodelovanja z jugoslovan-skimi narodi, in to je bila spodbuda za novo moralno navdušenje in je dajalo moč za nove napore.

Nobena sovražna propaganda, ki je govorila, da je NOB slovenstvu na-sprotna in tuja vojska, ki se bojuje za protinarodni internacionalizem, ni bila uspešna, ker so se ljudje in borci na terenu sami vedno lahko prepričali, da to ni resnica.

Tudi ko so slovenske brigade in divizije odhajale iz Slovenije na Hrvaško, se tam bojevale in se ponovno vračale, ni bilo zaradi slovenskega poveljevanja nobenih težav. Z lahkoto so se vključevale v skupne višje organizacijske enote zaradi izpolnjevanja širših nalog in se zopet z lahkoto izločevale za druge kombinacije. Povsod so jih ljudje sprejemali kot svoje, ker so v praksi kazale podobo enakopravnega spoštovanja vseh narodnosti Jugoslavije.

govoril: »Jasno, povsem jasno je, vi ste slovenska vojska zato morate imeti v njej sloven-ski jezik od vrhovnih komand do najnižjih edinic.« Tudi Edvard Kocbek piše o tej obljubi Vrhovnega Komandanta (v knjigi Slovensko poslanstvo). Navaja Titov odgovor: da »ni nobenega dvoma, da smo Slovenci v tej vojni ustvarili svojo vojsko, da bo ta vojska ostala slovenska tudi po vojni in da bo imela slovenski komandni jezik od vrhov-nega poveljstva navzdol do najnižjih enot«.

Te dane besede Vrhovnega Komandanta in Maršala Jugoslavije, ki je bil takrat tudi pravkar izvoljeni predsednik Nacionalnega komiteja (vlade) nove Jugoslavije v času vojne, ko je bila slovesno proklamirana državnost slovenskega naroda in federativnost jugoslovanske države, smo kajpak vzeli kot svečano zagotovilo, kot državniško besedo našega vrhovnega komandanta, katerega avtoriteto smo z vso močjo pod-pirali. Možnost izpolnitve te obljube je bila v NOB dejansko dokazana. JLA ima sveto dolžnost, da izpolni svoj dolg, ki je nastal z obljubo in besedo vrhovnega komandanta.

Poleg tega, kar sta o rabi slovenščine točno zapisala tov. Brecelj in Kocbek, je Maršal odgovoril tudi na Avšičevo vprašanje glede teritorialnosti služenja kadrovcv; odgovor je bil, da bodo slovenski kadrovcv služili v Sloveniji.

⁶ Tito poudarja velik pomen edinstva slov. naroda sedaj in v bodoče in izjavlja, da ne sme in ne more imeti slovensko ljudstvo nobene bojazni glede ravnopravnosti in samostojnosti slovenskega naroda. Mere, ki morda sedaj izgledajo centralistične so le nujnost za uspešno borbo in potrebne, da pred zunanjim svetom predvsem pred zavez-niki dokažemo skupno voljo jugoslovanskih narodov do osvoboditve in da iz političnih razlogov nastopamo kot enota. Angleži so se bali, da bomo izkoristili pravico do samo-odločbe, ki jo daje atlantska karta in da se bodo v napačnem tolmačenju teh pravic jugoslovanski narodi medseboj razcepili. Ker je dokazal potek borbe jugoslovanskih narodov dosedaj ravno obratne uspehe, zato taka popularizacija s strani zapadnih zavez-nikov. Zasluga Slovencev je, da so prvi dosegli to edinstvo in dajali ostalim narodom ta vzgled. V pogledu bodoče borbe, pravi tovariš Tito, da bo še težka, da bo treba dvig-niti v konkretno borbo vse in mobilizirati vse sile za vojsko, kar bo sedaj po jasnih odločitvah AVNOJ-a veliko lažje. Ponovno poudarja, da so Slovenci prinesli odločilen delež k jugoslovanskemu edinstvu. Opozarja na to, da se izogibamo vsakih medsebojnih sporov, ki so sedaj spričo velikih dogodkov brez pomena in da pobijamo sektaštvo.

PRASLOVANSKA A-SKLANJATEV V SLOVENSKIH NAREČJIH

Kot je znano, so se v prasla. *a*-osnove sklanjale po trdi ali mehki sklanjavi; ti sta se ločili samo v rod., daj., in or. ednine, v im./tož./zval. dvojine ter v im./tož. množine.

V alpski slovanščini, prednici slovenskega jezika, sta se že do 10. stol. izenačili obliki rod. mn., ker sta se *jer* in *jor* izgubila, mehki soglasnik pred nekdanjim *jerom* pa je v skladu s splošnim otrdevanjem palataliziranih soglasnikov v južni slovanščini tudi sam otrdel. Malo pozneje sta se sklanjavi izenačili tudi v preostalih sklonih: edninska končnica *-ę* mehkih osnov se je posplošila tudi pri trdih osnovah (prvotna končnica *-y* je sploh prvič in zadnjič zapisana v Brižinskih spomenikih). Razlog za to — ne samo slovensko — spremembo je bil nedvomno sovpad psl. *y* in *i* v slovenskem *i*, zaradi česar bi se bili v mnogih besedah izenačili rod. ednine in im./tož./zval. množine z daj./mest. ednine, ki se je pri mehkih osnovah — in teh je bilo veliko — prav tako glasil na *-i*. Zelo zgodaj so se izenačile tudi oblike or. ednine, namreč s kontrakcijo *-oĭ* in *eĭō* v *ō*. Po 10. stol. se je končno izgubila tudi posebna oblika za zval. ednine, v večini narečij pa je množinska oblika roditelja izpodrinila staro dvojinsko končnico *-u*.

Tako se je izoblikoval osnovni enotni tip sedanje slovenske *a*-sklanjatve, osnova vseh današnjih slovenskih sklanjatev teh samostalnikov. Bila je taka:

Ednina	Množina	Dvojina
<i>riba/duša</i>	<i>ribę/dušę</i>	<i>ribê/duši</i>
<i>ribę/dušę</i>	<i>rib/duš</i>	<i>rib/duš</i>
<i>ribê/duši</i>	<i>ribam/dušam</i>	<i>ribama/dušama</i>
<i>ribō/dušō</i>	<i>ribę/dušę</i>	<i>rib/duš</i>
<i>ribê/duši</i>	<i>ribah/dušah</i>	<i>ribah/dušah</i>
<i>ribō/dušō</i>	<i>ribami/dušami</i>	<i>ribama/dušama</i>

V velikem delu slovenskih narečij sta se nato bodisi glasoslovno bodisi po naliki izenačila tudi daj. in mest. ednine ter im./tož. dvojine, in sicer tako, da je *-ę* v nenaglašenem položaju prešel v *-i* ali pa se je *-i* iz mehke sklanjatve posplošil še v trdo. Vendar se končnica *-ę* v teh sklonih v slovenskih narečjih ni popolnoma izgubila. Vrsta narečij in govorov na vzhodu, severu in zahodu še ima reflekse nekdanje končnice *-ę*, čeprav pogosto samo kot variante končnice *-i* nekđaj palatalnih osnov. Pač pa je v skoraj vseh narečjih čutiti težnjo po opustitvi posebne oblike za daj./or. dvojine in po njeni nadomestitvi z množinsko obliko. — V nekaterih narečjih in govorih pa je ta težnja zajela celo im./tož. dvojine, s čimer je prišlo do popolne izločitve dvojine.

Poglejmo sedaj, kakšne so oblike posameznih sklonov v slovenskih narečjih.

Imenovalnik ed. se v večini slovenskih narečij in govorov, in seveda tudi v knjižnem jeziku, še danes glasi na *-a*. V nekaterih govorih po Do-

lenjskem, Notranjskem in drugod pa se je za danes mehкими soglasniki iz *a*-ja razvil *-e*, torej: *duše, veje, vole — riba*. Pojav je zapisan že v prvih slovenskih knjigah. Govor vasi *Njiva* v Reziji pa ima *-e* za nosniki: *srída — zíme, sléme, podhéne, žanè*. V govoru Sv. Križa pri Trstu pa imajo *-e* sploh vsi samostalniki te sklanjatve, končnica *-a* pa je v rod. ednine in v im./tož. množine. V teh krajih je namreč prešel v *-a* refleks nosnika *ę*. Ker se je tako im. ed. glasoslovno izenačil z rod. ed. in im./tož. mn., je moralo priti do diferenciacije z im. ed., pri čemer je *a* prešel v *e*. Ni pa izključeno, da je bila oblika na *-e* sprva samo varianta *a*-ja v položaju za mehкими soglasniki, ki pa je bila zaradi glasoslovnega razvoja *ę > a* posplošena tudi v druge položaje. Vendar pa sem ugotovil, da je prehod *a > e* znan tudi pri glagolskih oblikah v nevtralnem položaju: *dela > dele, delat > delet*.

V rezijanski vasi Osojane pa se im. končuje na *-a*, rod. ednine in im. množine pa na *-a*. V nekaterih govorih Prekmurja in Bizeljskega pa se je imenovalniški *-a* labiovelariziral v *-o*, rodilniški *-e* pa se je razširil v *-a*. Kaj je bilo prej, kaj pozneje, je težko reči. Vsekakor pa sta oba glasoslovna prehoda med seboj povezana.

V nekaterih obsoških vaseh zahodno od Tolmina se nekdanje končno naglašene besede tipa *ženà, nogà sedaj končujejo na -ò: vadò, nagò, asò, maglò, metlò, kazò, kasò* itd. Te oblike so pravzaprav tožilniki, uporabljeni tudi v vlogi imenovalnika. Do tega je prišlo zato, ker se je v tem akajočem govoru govorilo predložno *kàza* in brezpredložno *kazò*. Ker je bila *kàza* hkrati tudi imenovalnik, se je po vzorcu tožilnika tudi v imenovalniku posplošila oblika *kazò*. Gre torej za oblikoslovno naliko.

Rodilnik ed. Današnja narečja in govori imajo v tem sklonu re-flekse za psl. nosni *ę*. Glede na različne reflekse (odvisni so tudi od tega, ali je bil samoglasnik naglašen ali ne, dolg ali kratek) je tudi končnica zelo različna.

Najpogostejše srečujemo *-e* ali dolgi ozki *-e*, ponekod pa dvoglasnik *-ie* ali *-ei* (*ženie/ženéi*). — Po Krasu in v okolici Gorice pa je nosni *e* prešel v polglasnik: *žéna, bráda, gláva*. — Ob srednji Soči in v zahodnih goriških Brdih je redukcija napredovala do popolne onemitve, tako da imamo rodilnike ed. kot *žén, slám, mók, nóg, žlic*. Take oblike so zaradi popolne redukcije končnice doživele slovensko narečno metatonijo: osnovni samoglasnik se je podaljšal, spremenila pa se je tudi njegova intonacija. To po svoje osvetljuje vzroke za nastanek tudi psl. metatonije. — Po Notranjskem in deloma tudi po Dolenjskem se je *-e* diftongiral v *ie*: *žénie, slámie, krávie* itd. Do tega razvoja je morda prišlo zaradi počasnega zatezajočega tempa teh govorov. — O rodil. končnici *-a* sem že govoril. Rodilniki na *-a* so še posebej značilni za koroške podjunske govore, kjer pa razširitev *ę > a* ni zelo stara. Mehkonebniki in ustničniki so se namreč v takih položajih drugotno palatalizirali; palatalizacija je torej starejša kot prehod *ę > a* (*hvája < glave, nója < noge*, itd.).

V nekaterih belokranjskih govorih pa se nekdanji končno naglašeni samostalniki v rod. ednine končujejo na *-i*: *ròki, nògi, kòsi, žèni, mètli* itd. Ta *-i* je jezikoslovcem povzročal nemalo težav pri razlagi. Nekateri so mislili, da se je v belokranjskem *-i* ohranil refleks stare psl. končnice *-y*, drugi, da gre za naliko daj./mest. ednine, kjer sta se govorili dve končnici, *-i* in *-e*. Od tod naj bi se bila konkurenčna končnica prenesla še v rod., kjer bi ob normalnem razvoju pričakovali samo *-e*. Ne ena ne druga razlaga ni pravilna. Povojno raziskovanje teh govorov je namreč pokazalo, da so se te oblike razvile glasoslovno iz sta-

rejših, na koncu naglašanih oblik, v katerih pa se je seveda dolgi nosnik diftongiral v *-ie/iə* kot v dolenjščini. V nasprotju z dolenjščino pa so ti belokranjski govori izvedli tako imenovani terciarni premik cirkumfleksa s končnega na predzadnji zlog, torej: *ženie > ženie*. Ko je dvoglasnik prišel v ponaglasni položaj, se je njegov drugi element postopoma reducirail in se asimilirail v *-i*. Belokranjske oblike rod. so torej po svojem izvoru iste kot vse druge slovenske narečne rod. oblike (*ženē > ženie > ženie > ženi*).

V *daj./mest* ed. večina slovenskih narečij pa tudi knjižni jezik vsaj na videz pozna samo končnico *-i*, oziroma njene narečne reflekse *-ə/ę*, *-e*. Vendar ni vedno popolnoma gotovo, ali gre res in v vseh primerih za stari psl. *-i*. Velik del slovenskih narečij od Prekmurja preko Štajerske, Dolenjske in Notranjske je namreč že v predliterarni dobi kratki *-ē* reducirail v *-i*, ki se je odtlej razvijal enako kot etimološki *-i*. Zato je tudi Trubarjev in današnji knjižni *-i* v *daj./mest*. ednine prav lahko nastal iz nekdanjega *-ē*. Tista narečja, v katerih se kratki *-ē* ni zlil z etimološkim pratkim *-i*, temveč je ostal e-jevski glas, pa še danes poznajo oblike na *-e*. To so govori po Koroškem, Reziji, v Benečiji in tudi v Beli krajini. Vendar vsi ti govori poleg oblik z refleksom starega *-ē* poznajo tudi oblike z refleksom etimološkega *-i*. V današnjih slovenskih narečjih sta torej izkazani obe psl. končnici, *-ē* in *-i*.

Tožilnik ed. Slovenski jezik je prvotno končnico *-ō* ohranil do današnjih dni, le da jo je v različnih narečjih razvil na različne načine (odvisno tudi od naglasa). Če je bila naglašena končnica, je bil samoglasnik navadno dolg. Zato je lahko doživel diftongizacijo v tej ali oni smeri: lahko je prešel v *-uo/-ua-* drugod pa v *-ou*. Če pa je bila naglašena osnova, je bila končnica kratka in se je zato v skladu s težnjami razvoja kratkih samoglasnikov rada reduciraila.

Najpogostejše obrazilo na osnovi naglašanih besed je *-o* (ki je hkrati lastno tudi knjižnemu jeziku). Narečja, v katerih se je razvilo akanje, so tak *-o* seveda spremenila v *-a*: *ženo > žena*. Če pa so se v njih dlje ohranili mehki soglasniki, pa je tak *-a* v določenih besedah po prilikovanju lahko prešel v *-e*: *hišo > hiša > hiše*.

Slovenski govori po Krasu in tudi ponekod drugod pa so kratki *-o* zožili v *-u*, podobno kot srbohrvaščina. Zato v teh krajih govore: *ženu, hišu, nógu* itd. V govorih ob srednji Soči in v Goriških Brdih pa je tudi tu redukcija šla v skrajnost, namreč v popolno izgubo končnice: *hiš, kráv, žáb, žen, nóg*. Kot v rod. ednine je tudi v tožilniku zato prišlo do slovenske narečne metatonije. Tako redukcijo kot ti primorski govori poznajo tudi ponekod po Podjuni in vzhodnem Rožu. — Nasprotno pa je drugod v Podjuni in ob Zgornji Savinji redukcija ostala na pol poti, tj. pri polglasniku *-ə*: *hiša, ženə, krávə, tétə* itd.

Po Notranjskem in ponekod po Dolenjskem pa je tudi v akuzativu prišlo do diftongizacije kratkega *-o*. Zato tam govore npr. *ženyo, tétyo, žabyo, nógyo* itd.

V *orodniku* ed. slovenska narečja poznajo vse tiste oblike kot v tožilniku. Razen tega pa so za orodnik značilne tudi nekatere drugačne.

V štajerskih narečjih se je orodniška oblika razširila s poudarjevalnim členkom *-j*: *ženoj, nogoj, kravoj* itd. Če je bila končnica nenaglašena, se je lahko prilikovala v *-ej* ali celo *-i*: *ženej, tétej; ženi, téti, krávi*. Take oblike so znane iz mnogih štajerskih, zlasti tudi gornjesavinjskih govorov. Tam, kjer je prišlo do prilikovanja v *-i*, se je lahko celo izgubil občutek za posebno obliko orod-

niža, kajti oblika se je izenačila z *daj./mest.*, ki je bil tudi predložni sklon (ob zgornji Savinji!).

Drugačno novost je izvedlo prekmursko narečje. Tu se orodnik glasi na *-oi*, če je beseda naglašena na osnovi, in na *-óuf*, če je naglas na končnici (*krávoí*; *ženóuf*). Te oblike so povzročale razlagalcem mnogo težav. Razrešil jih je šele F. Ramovš, ko je dokazal, da je to razmeroma mlada oblika, nastala tako, da je k prvotni obliki pristopil še *-m* po zgledu moških in srednjih samostalnikov. To je tako kot v srbohrvaščini, le da je ta oblika doživela specifičen prekmurski glasoslovni razvoj. V prekmurščini se je namreč dolgi *ō* diftongiral v *ou*, zaradi česar je prišlo do težko izgovorljive glasovne skupine *oum*, ki se je končno preko asimilacije *ouw* olajšala v *-ouf*. Na osnovi naglašene besede pa so dobile svoj *-f* od končno naglašanih (*krávo+f*). — Tudi v južnih belokranjskih govorih se je orodnik razširil z *-m*. Ker pa se tu nosnik ni diftongiral, je ostala končnica *-ōm* ali *-ūm*.

Za imenovalnik/tožilnik m.n. nahajamo v slov. narečjih vse tiste oblike, ki smo jih našli za rod. ed., pa tudi nekatere druge. Tako imajo v briškem narečju na Primorskem psl. končno naglašene besede pogosto množinsko obliko na dolg naglašeni *-a*, torej: *žená*, *sestrá*, *nogá*, *kosá*, *kozá*, *glavá*. Oblika je razumljiva, če vemo, da je tod *a* pravilni refleks dolgega nosnika *-ę*. V okolici Kanala ob Soči se vsi množinski imenovalniki končujejo na *-ō*: *múho*, *kráwo*, *bábo*, *hláčo*, *góbo* itd. Ta čudna množinska oblika je nastala takole: kratki nosnik *-ę* se je reduciral v *-ə*, ta pa se je v položaju za zvočniki (m, n, l, r) vokaliziral v *-o*. Končnica *-o* pa se je kasneje po naliki razširila tudi v vse druge položaje in postala edina končnica vseh samostalnikov — moških, ženskih in srednjih.

V rodilniku m.n. je po onemitvi šibkih polglasnikov v 9. stol. ostala oblika brez končnice. Pri korensko naglašanih samostalnikih je to stanje ohranjeno do danes. Nekdanji končno naglašeni samostalniki pa so razvili vrsto novih končnic, da bi se tako tudi rodilniška oblika po obsegu izenačila z drugimi množinskimi oblikami.

Zgodovinsko najprej izpričana je končnica *-i*: *službí*, *prošnjí*, *solzí*. Narečno pa jo še danes govorijo po Dolenjskem, v Beneški Sloveniji in Reziji. V okolici Gorice se govori celo nenaglašeni *-i*: *kózi*, *mízi*, *žéni*, *ládji* itd. Ta *-i* se je razširil k *a*-osnovam iz *i*-sklanjatve. — Druga slovenska končnica nekdanjih oksitonov je *-á*. Govori se v knjižnem jeziku ter v osrednjih in deloma zahodnih narečjih (gorenjščina, notranjščina, kraščina). Tudi ta je izpričana že v 16. stol. Njen izvor je v *daj.*, *mest.* in orod. množine, ki so vsi imeli v končnici tudi element *-a*. Razlog za postanek te nove oblike je isti kot pri končnici *-i*: po onemitvi *-b/-b* je samo rod. množine bil za en zlog krajši od vseh drugih oblik. — V obsoških in nekaterih beneških govorih pa se rod. mn. končujejo na akcentuirani *-é*, ki predstavlja stari nosnik. Njegov izvor je v im./tož. množine, od koder se je posplošil še v rod. mn., le da je bil tu v nasprotju z im./tož. rastoče intoniran: *buhé*, *žené*, *kozé*, *nogé*, *daské* itd.

V nekaterih dolenjskih govorih (okolica Ribnice, Loški potok itd.) pa se pri teh samostalnikih rod. mn. končuje z *-áŭ*: *ženáŭ*, *metláŭ*, *osáŭ*, *kosáŭ*, *peláŭ*, *stázáŭ*, *učáŭ*, *suzáŭ*. Končnica je nastala po kombinaciji *-á* z *-ŭ* iz rod. mn. moških samostalnikov. Nekateri gorički govori v Prekmurju pa so ustvarili končnico *-eŭ* < *-ę* + *ŭ*. Gre torej za obliko starega im./tož. mn., na katero je pristopil še *ŭ* iz rod. mn. moških samostalnikov (*otcéŭ*, *sestréŭ*, *ženéŭ*).

Ob koncu pa moram vendarle poudariti, da se v vseh slovenskih narečjih tudi pri starih končniško naglašениh samostalnikih po vzoru nekončniško naglašениh vedno bolj uveljavlja brezkončniška oblika rod. mn. Razlog za to je težnja po utrditvi naglasa na istem besednem zlogu v vseh sklonskih oblikah.

Dajalnik m.n. je ohranil končnico *-am* v mnogih slovenskih narečjih, zlasti osrednjih, zahodnih in štajerskih, ponekod pa se je fonetično spremenila.

V nekaterih govorih se je položajno porazdelila na *-am* in *-em*, ker je *a* za mehкими soglasniki prešel v *e*. Drugod, npr. v zgornji Soški dolini, pa je *-am* sploh fonetično prešel v *-em* ali celo *-en*, ker je pač vsak kratki *a* v zaprtem zlogu dal *e*: *krábem*; *tetèn*, *sestrèn*. V Prlekiji in Prekmurju pa je *-am* prešel v *-an*, ker je *-m* pred pavzo splošno prešel v *-n* (*rukán*, *nugán*, *kuzán* itd.). Nasprotno pa je ponekod na Notranjskem, zlasti v okolici Ilirske Bistrice, *-am* fonetično prešel v *-om* (*žénom*).

Poleg stare končnice *-am* in njenih fonetičnih variant pa so se v slovenskih narečjih uveljavile nekatere nove končnice po naliki. Prva taka končnica je nastala tako, da se je na im. mn. dodal iz dajalnika *-m*, torej: *-ē + m*. To je znano iz okolice Tolmina. Uveljavlja se samo pri prvotnih končno naglašениh samostalnikih (*aŭciém*, *kaziém*, *sarniém*). Ob Dravi zahodno od Maribora se govori *-em*, ki ga razlagam iz *-ēm*; tu je *ē* po naliki prenesen iz mest. množine moških in srednjih samostalnikov: (*bródem*, *nágem*, *ásem*, *žlícem*, *rákem*). Poleg *-em* se po istih krajih govori tudi *-om* oz. njegova fonetična varianta *-um*; ta končnica se je k *a*-jevskim osnovam razširila od *o*-jevskih: *nágom*, *kázum*. — Končno moram omeniti še končnico *-im* oziroma zlogotvorni *-m/-n*, ki se govori ponekod po Savinjski dolini in v medijskem narečju. Sem je prišla iz ijevske sklanjatve.

V mestniku m.n. je prvotni *-ah* ohranjen v večini slovenskih narečij in v knjižnem jeziku. Kjer *a* za mehkim soglasnikom prehaja v *e*, je seveda tudi prešlo v *-eh*. Ker je v prekmurskem narečju končni *h* prešel v *i*, tam govore *-ai* (*nívai*, *kusái*). V južni Beli krajini pa je *h* pred premorom onemel, zato se mestn. množ. glasi na *-a* (*pri téta*). Nasprotno pa je ob zgornji Soči *-ah* splošno prešel v *-eh*, ponekod na Notranjskem pa v *-oh*; tu gre za fonetični razvoj.

Poleg teh fonetičnih preobrazb končnice pa se je v slovenskih narečjih uveljavilo nekaj končnic po naliki. V podjurskem narečju in v gorah ob Dravi zahodno od Maribora govore *-eh*, ki ga je treba izvajati iz starejše *o*-jevske končnice *éh*. Ta se je od tam razširila še k *a*-osnovam in postala po teh krajih edina končnica samostalnikov (*lípeh*, *kázeh*). Možna je tudi nalika po zaimenski sklanjatvi *têh*. Ob Soči in v okolici Tolmina so ustvarili pri starih končniško naglašениh samostalnikih novo obliko na podlagi im. množine, torej: *ē + h* (*kaziéh*, *sestriéh*, *steziéh*). Vendar se poleg takih govore tudi oblike na *-ah* z naglasom na osnovi. Ob srednji Soči v okolici Kanala govore mestn. na *-oh*; o je iz nekdanjega imenovalniškega *ē*, torej *-ēh > -āh > -oh*. Obsoški *-oh* je potemtakem po izvoru drugačen kot notranjski. Končno moram omeniti še končnico *-ih*, ki se je v nekaterih slovenskih govorih razširila iz *i*-jevske še k *a*-jevski sklanjatvi (Savinjska dolina itd.).

Orodnik m.n. se tako kot v psl. glasi še sedaj v slovenskem knjižnem jeziku. V večini narečij pa se je končni *-i* bolj ali manj reducirал, najpogosteje na sploh onemel. V takem primeru sta se sedaj lahko izenačila orod. in daj. mn. To se je zgodilo pri samostalnikih, ki so bili naglašени na osnovi, medtem ko se pri drugih razlika kaže samo še v kolikosti naglašeneга zloga (*nogàm* :

nogám), lahko pa se je tudi ta odpravila tako, da je prevladala dajalniška oblika. Ponekod v Režiji (Solbica) je *-ami* fonetično prešlo v *-omə*, vendar samo pri starih končniško naglašanih samostalnikih: *kozómə*, *rokómə*. V rezijanski vasi Njiva pa se oblika glasi na *-émin* (*nohémin*, *rokémin*, *kosémin*). Končnica *-ami* je tod glasovno prešla v *-emi*, medtem ko o končnem *-n* ni popolnoma jasno, od kod se je vzel.

V nekaterih slovenskih govorih se je k *a*-osnovam razširila končnica *-mi*, sprva upravičena samo pri ženskih *i*-osnovah. Take oblike lahko slišimo v Soški dolini, po Krasu, Notranjskem, po Benečiji in drugod. Znane so tudi iz starejših slovenskih besedil (s *krávmi*, *tétmi*, *brádmí*). Končnica *-mi* je seveda lahko doživela redukcijo končnega *-i* in se skrčila na zlogotvorna *-m* ali *-n* (po prilikovanju na predhodni soglasnik). Na Koroškem in v Dravski dolini se orod. množine glasi na *-emi*; e je tu stari *ê* in je bil sem prenesen iz mest. množine (*nagemi*, *lipemi*, *čéremi*) ali pa je po naliki iz sklanjatve zaimkov. V Rožu je končnica *-êmi* pri korenko naglašanih samostalnikih doživela glasoslovno spremembo in prešla v *-imə*. Končni *-i* je namreč preglasil pred njim stoječi *ê* in ga spremenil v *i*, (*krávímə*, *múšímə*, *máščímə* < *kravêmi*, *muhêmi*, *mačkêmi*).

V nekaterih slovenskih govorih, zlasti v okolici Tolmina, po Krasu, Notranjskem in drugod se k *a*-jevskim osnovam širi končnica moških in srednjih samostalnikov *-i* (z *brádi*, *séstri*, *kósi*).

Končno bi omenil še to, da se je v nekaterih slovenskih govorih v Beli krajini, na Primorskem in v Benečiji oblika orod. množine izgubila, njeno vlogo pa je prevzela oblika mestn. množine (s *sestrah* itd.).

Joža Mahnič
Ljubljana

ŽUPANČIČEVO PISMO MURNU*

Medtem ko danes poznamo Murnovih pisem Župančiču trinajst, se je od Župančičevih Murnu ohranilo eno samo, datirano na Dunaju z 8. marcem 1898. Iz tega pisma je v svojih komentarjih in razpravah citiral nekaj odlomkov Dušan Pirjevec, v celoti pa doslej ni bilo objavljeno. Nahaja se v zapuščini Otona Župančiča; pesniku ga je najbrž vrnil urednik Murnovih Pesmi in romanc, Ivan Prijatelj.

Zgoraj navedeno številčno razmerje v korespondenci med obema pesnikoma preseneča, posebno če upoštevamo ukoreninjeno mnenje, da sta si bila med modernimi najbolj blizu. Vedeti pa je treba, da Župančič ni bil vedno prizadeven in uren dopisovalec; da je bil človeško na Murna po vsej priliki navezan manj kot Murn nanj; da je s Cankarjem vred začel Murna kot umetnika ceniti sorazmerno pozno. K temu mnenju nas navajajo Župančičeve in Cankarjeve kritične sodbe o Murnovi poeziji v njuni korespondenci, zlasti pa nekatera Murnova pisma Župančiču, kateremu je poslal v presojo rokopis svoje zbirke, a je cele mesece zaman čakal na odgovor in rokopis.

* Objavljeno za 20-letnico Župančičeve smrti.

Kljub temu je moral Župančič poleg našega odposlati Murnu vsaj še nekaj pisem, saj Murn v svojem z dne 28. februarja 1900 omenja prijateljevo »predzadnje pismo«, ki ga je kot ustvarjalca ohrabrilo. Kako da se ta druga redka Župančičeva pisma Murnu niso ohranila? Najbrž jih je v cukrarni z mnogimi drugimi Murnu doposlanimi pismi požgala pesnikova teta, ki se kot preprosta kmečka ženska ni zavedala njihove vrednosti. O tem je kmalu po pesnikovi smrti, 26. junija 1901, urednika dr. Prijatelja obvestil Murnov sostanovalec v cukrarni, Fran Bolka.

Cankar in Župančič sta se do kraja zavedela Murnove človeške in posebej umetniške dragocenosti in enkratnosti žal šele tedaj, ko se je njegovo zdravje usodno poslabšalo in se je bližal njegov tragični konec. Toda zlasti Župančič se je osamelemu batjuški vsaj po smrti oddolžil za zaupljivo, a premalo vračano prijateljstvo z vrsto čudovitih besedi s pretresljivim ciklom *Manom Josipa Mur-na-Aleksandrova*, nastalim v letih 1902 in 1903, s toplim esejem *O pesmih Aleksandrova*, objavljenim v LZ 1903, in s trpkio *Veselo pomladno epistolo*, izšlo v LZ 1906. Še živemu poetu kmečkega življenja pa je posvetil barvito in iskrivo *Narodno blago*, ki ga je zasnoval 9. januarja 1901.

Pismo, ki ga objavljamo, se je ohranilo brez ovojnice, pisano je na vseh štirih straneh pisarniške pole, vsebinsko pa je dokaj bogato in spada v pesnikova razvojno prelomna leta. Župančič ocenjuje vrsto pesmi, ki mu jih je poslal prijatelj, se brez pridržka navdušuje za eno samo, na vse druge pa gleda bolj ali manj kritično. Sam pa mu, po ustaljeni praksi med mladimi modernimi, pošilja v zameno in presojo celotni ciklus *Zimski žarki*. Iz pisma je predvsem razvidna Župančičeva mladostno radikalna nazorska in estetska preusmeritev. Vesel je neodvisne modernistične Mladosti, ker je v objavah pogumnejša kot Ljubljanski zvon. Od tedaj iskanih tujih avtorjev že dodobra pozna sorodnega mu Dehmila, medtem ko se za Baudelairja in Verlaina šele močno zanima. S katoliškimi listi, kjer je začel literarno pot in vrsto let sodeloval, se dokončno razhaja. Živo ga zanima odziv na *Velikonočne sonete* v Katoliškem obzorniku. Uredniku Doma in sveta je odkrito razložil lastne svobodne nazore o umetnosti. Tudi z Vrtcem bo prekinil, brž ko bo poravnal svoje obveznosti v zvezi s predujmi. Murnu tudi mimogrede potoži o svojem gmotnem položaju: preživlja se s pisarniško tlako in tako zgublja dragocen čas za študij. Obenem se jezi nad domačimi meščanskimi veljaki, da ne pomorejo Cankarju iz bede in mu ne omogočijo vrnitve na Dunaj. Ob koncu sprašuje Murna po svoji ljubljanski ljubezni in mu poroča o novih znanstvih na Dunaju.

Prejšnje Murnovo pismo Župančiču ni ohranjeno, pač pa naslednje — odgovor na naše z dne 13. marca. Le-to in nekatera sočasna Cankarjeva pisma nam pomagajo osvetliti obravnavano Župančičevo.

Dunaj 8. /3. 98.

Dragi Murn!

Oprosti! Ne veš, kako malo imam časa. Sedaj to ni prazen izgovor, čeprav je tako navaden.

Hvala Ti na poslanih pesmih. Nokturne mi poprečno ugajajo, dasi niso proste — ne zameri — bizarnosti — toda samo tu pa tam. Kje, to čutiš najbrž sam najbolj. Ali pa veš, katera izmed poslanih pesmij mi ugaja brez prigovora, popolnoma? »Plapolaj, plapolaj večna luč pred Marijo...« Ta pesen je krasna; samo vzdih, nič drugega, in vendar iz dna srca. Prečitaj jo še jedenkrat, in uveriš se sam. Kolikorkrat jo čitam, ne naveličam se je, vedno je krasna, vedno nova.

Pri Hafisu in Zulejki sta zadnji dve kitici mnogo lepši kot prve tri. O pesmih »Zakasnela ptička«, »Brez svetlobe, ah, solnce gori« in »Zapela sinica je« (ta spominja na Kolcova), mislim, da ne misliš sam previsoko.

Med Nokturnami mi ugaja najbolj »Ah še en glas...« (3.)

»Plapolaj, plapolaj« pa pošlji v »Mladost«!

Hvala Bogu, da imamo list, kjer smo prosti, popolnoma prosti. »Velikonočnih sonetov« se »Zvon« najbrž ne bi upal priobčiti. Veseli me, ako spominjajo na Baudelaireja, kajti od njega nisem čital še niti vrstice. Od Verlainea pa samo ono pesem, ki mi jo je napisal Cankar, »La mélancolie des soleils couchants«, pa še to nepopolno. Prosim Te, pošlji mi Baudelairea takoj (in pa, ako imaš, kak francoski besednjak) [prečrtano, nad prečrtanim: ni treba], ako ne, pa le Baudelaireja samega. Pošlji mi tudi naslov pesnij Verlaineovih, ako Ti je znan.

Kje pa so me pobijali katoliški kritiki? Jaz ne vem še ničesar. Ko sem dobil Tvoje pismo, tekel sem v »Slovenijo« pregledat »Slovence« zadnjih dnij — nič. Najbrž v »Kat. obzorniku«. Ako Ti je mogoče, pošlji mi dotični zvezek (Kreuzband — 2. kr. znamke), stroške Ti o priliki povrnem.

Julija meseca se tako najbrž vidimo. Tu ne ostanem, ako ne dobim štípendije. Malo nade. Letošnje leto mi je izgubljeno; pa kaj čas, a potrlo me bode grozno.

Značilno za naše »mladinoljube« je, da ne spravijo Cankarja na Dunaj. Klečeplazci brez talenta — kaj izvrstna spričevala! — dobivajo podpore, drugi pa se ubijaj, kakor se veš in moreš, pretikaj se, kakor ti bolj kaže...

Kako mi je izpodletelo z Lampetom, Ti je najbrž povedal Verčon. Mož ima pravzaprav prav. Jaz se samemu sebi čudim, kako sem mogel upati, da se pogodiva, dočim sem mu razkril vse svoje mišljenje, vse svoje nazore o umetnosti in poeziji. A ne kesam se niti trohice, da sem to storil; vsaj mi ne more očitati hinavstva. Da sem se pritajil lansko leto, bil bi za ves čas svojih študij imenitno preskrbljen, toda rajši stradati, kot živeti v duševnem robstvu.

»Weib und Welt« pa nimam jaz, ampak Kraigher. Jaz sem kupil Dehmala zanj, Verčon se moti. »Lebensblätter« imam, toda tudi ta knjiga je v Mariboru. Dr. Vidic jo je vzel s sabo in mi je še ni vrnil. Kraigherju »Weib u. W.« bolj ugaja, meni pa »Lebensblätter«. V »Weib. u. W.« se mi zdi, prevladuje že bolj razum (čeprav često skrit pod simboli), dočim kipi v »Lebensblätter« fantazija in nebrzdano čustvo.

Priložene pesmi sem zložil decembra lani in januarja letos. Ko pojdem prvič v uredništvo »Mladosti« (jaz sem sedaj korektor za slovenske spise; prej Vidic), oddajam jih Plavšiču. Kako se zde tebi? Zložene so vsaka neodvisna od druge, a ko sem jih imel vse pred sabo, videl sem, da je v njih mnogo sorodnega, skupnega, menda baš zato, ker so nastale vse v kratkem času; zato sem jih združil v skupino. Evo jih.

[Sledi v prepisu ves cikel Zimski žarki: 1. Nad mestom belim dremlje; 2. In nikjer, nikjer tolažbe; 3. Divje polje duša moja; 4. Vrt mojih sanj je ležal pred menoj, tu se predzadnja vrsta glasi: Ah, kerub, spravi svoj ognjeni meč; 5. Kot bi viseli jasni sadovi, z mottom Absintsko-meglen večer na Ringu.]

Sedaj se mi ne ljubi več pisati. O priliki ti pošljem še »Diurnista«!

Zadnje čase delam za Kržiča. Ta mesec ga moram izplačati. Ali si čital v zadnjem »Vrtcu« »Ne norčuj se iz svetih rečij!« Lahko si misliš, kako sem

se zakrohotal temu naslovu! Ker ni mogel iz pesni nikake morale izluščiti, postavil jo je v naslov!

Ali veš, kedaj izidejo Cankarjeve pesmi?

Ali kaj vidiš Berto? Morebiti si celo znan ž njo? Kaka je? Piši mi tudi o nji kaj. Tudi tukaj imam neko znanje, toda to je jednotedenska ljubezen, če se sme to pustolovstvo sploh imenovati ljubezen. Samo, da človeku mine čas [nekaj besed prečrtanih] hodim z nekim 72 letnim (da, prav si čital) Talijanom, Verčonu je znan iz mojega pripovedovanja. To ti je dečko! Z jedno nogo v grobu [dve tretjini vrste črtane] Pri nas je v pisarni [spet nekaj besed črtanih]

Kaj počneš? Kaj počne Verčon? Ali je potrjen? Pozdravi ga in vse ljubljanske znance in prijatelje.

Tvoj

Oton

P. S. Kadar pošlješ kako prav debelo pismo, prilepi znamko za 10 kr. Predzadnjič sem moral plačati 10 kr. globe!

P. S. 2. Vedno in vedno se pripravljam, da bi pisal Ketteju, a doslej še nisem tega storil, upam pa, da v kratkem. Od njega tudi nič glasu. Če ga vidiš, pozdravi ga!

P. S. Pošlji Baudelaira takoj.

Do danes sem vsako jutro pozabljal, vzeti pismo s seboj, da je oddam.

Za boljše razumevanje pisma dodajmo nekaj pojasnil!

Ne veš, kako malo imam časa: Ker mu od doma niso mogli prav nič pomagati — od gospodarskega poloma v Dragatušu dalje so živeli v skrajni revščini — se je pesnik moral tedaj preživljati kot pisar v trgovinskem ministrstvu in pri mehaničnem delu presedeti dnevno po šest ur.

Hvala Ti na poslanih pesmih: Murnovo pismo, v katerem je prijatelju poslal imenovane pesmi, je danes zgubljeno. — *Nokturne*: cikel je Murn kasneje preimenoval v *Noči*; poslal ga je več prijateljem in je tudi doživel več sprememb (glej Murnovo ZD I, 179, 287 in Pirjevčeve opombe). — *Plapolaj, plapolaj*. . . . Kako drugače je o pesmi (ZD I, 231) sodil Murn sam, zvemo iz njegovega naslednjega pisma Župančiču (13. III. 98): »Sila sem se čudil, ko sem čital, da Tebi 'Plapolaj, plapolaj' tako ugaja. Veš kaj sem jaz z njo storil? Že davno sem jo vrgel na ogenj. . . . Zapisal sem jo zopet iz spomina. . . .« — *Hafis in Zulejka*: glej Murnovo ZD II, 246. — *Zakasnela ptička*: ta pesem se ni ohranila. — *Brez svetlobe*. . . : glej v ZD I, 152 pod naslovom *Jesenske misli*. — *Zapela sinica je*: glej ZD I, 214, naslov *Pesem. Ta spominja na Kolcova*: V omenjenem pismu Župančiču Murn sam priznava, da je pesem »zložil popolnoma v Kolcojevi, 'štimung-i', a tudi dodaja: »Drugače bi tu niti ne mogel svojih čutil dobro izraziti«. V nasprotju z Župančičevo sodbo se mu pesem zdi »še zdaj ena najlepših«. — *Med Nokturnami mi ugaja najbolj Ah še en glas*. . . (3.): Pesem je objavil Pirjevec v opombah k ZD I, 460; v navedenem pismu je Murn v zvezi z njegovo oceno *Nokturnov* sporočil Župančiču: »Štev. 3 sem sicer sprva izločil, a sprejel sem zopet, tako da jih je zdaj pet. Ostale sem popravil. Ugajajo mi zdaj.«

Mladost, Velikonočni soneti: Mladost je bila hrvatsko-slovenska modernistična revija, izhajala je na Dunaju leta 1898; Župančičeve Velikonočne sonete je prinesla druga številka na straneh 71—72. Hvala Bogu, da imamo list. . . : Podobno je pisal Župančič 5. januarja istega leta že Cankarju: »Hvala bogu, da smo dobili list, v katerem se bomo lahko oglašali prosto in krepko, neomejeni od raznih ozirov.«

Baudelaire, Verlaine: Iz prej omenjenega pisma Cankarju se vidi, da se je Župančič v začetku tega leta razen za poezijo monmartrskih bohemov še vedno navduševal predvsem za Čehova, Zolaja in Maupassanta, torej za naturalizem. V istem pismu (5. I. 98) pa že tudi prosi Cankarja, naj mu od doma pošlje Verlaineove in Baudelairjeve pesmi »na posodo ali na prodaj«, čez štirinajst dni (28. I. 98) ga spet moleduje, naj mu sporoči vsaj »naslov pesnij Verlainea in Baudelairja«. V našem pismu Murnu zatrjuje, da razen Verlaineove pesmi *Soleils couchants* (tak je njen pravilni naslov) od obeh utemeljitev francoske moderne lirike ni še vedno nič bral, in obenem ponovno urgira zanj. *Pošlji mi naslov pesnij Verlaineovih...*: Med našimi modernimi je krožil izvod izdaje Paul Verlaine, Choix de poésies. Charpentier & Fasquelle édit. Paris 1896. Najprej ga je imel v rokah Cankar, nato Murn in končno Kette, vsi so ga prebirali že v letu 1897. V Župančičevi zapuščini sta se ohranila preveda dveh Verlainovih pesmi prav iz te izdaje; sodita v prvo polovico 1898. leta. Tedaj je moral prebirati že tudi Baudelairja, ker ga Murn v pismu z dne 8. VI. sprašuje: »Tebi Baudelaire gotovo močno ugaja? Le čakaj, na počitnicah ga bova skupaj čitala!«

Kje pa so me pobijali katoliški kritiki? V prejšnjem neohranjenem pismu je Murn moral opozoriti prijatelja na odmev njegovih Velikonočnih sonetov na katoliški strani. Kakor je Župančič pravilno slutil, je na cikel reagiral Katoliški obzornik, Aleš Ušeničnik je namreč v članku Ves odgovor — novostrujnikov (KO 1898, 70) avtorja imenoval »figlo della voluttà«.

Tu ne ostanem, ako ne dobim štipendije: Župančič je upal, da se bo rešil kanclijske mōre in se spet dokopal do študija s štipendijo; visokošolsko podporno društvo Radogoj pa mu je prošnjo zavrnilo in tudi druge štipendije ni dobil. — *Značilno za naše »mladinoljube«* je, da ne spravijo Cankarja na Dunaj: Župančič je na Cankarjevo prošnjo iskal zanj na Dunaju primerno zaposlitev, da bi se mogel vrniti iz domovine, in mu predlagal, naj v skrajni sili zaprosi za kako uradniško službo.

Kako mi je izpodletelo z Lampetom: Župančič se je pojavil v Domu in svetu že leta 1894, in sicer kot katoliško usmerjen gimnazijec, ki se je prejšnje leto idejno šolal pri Janezu Ev. Kreku. Pri reviji je pod psevdonimom Gojko z epskimi pesmimi sodeloval do vključno 1898, vendar se ji je že kot član bolj svobodomiselnega dijaške Zadruga začel nazorsko odmikati. Tako je pri njej vedno bolj sodeloval predvsem zaradi hudih gmotnih razmer, urednik Francišek Lampe je namreč prispevke zelo dobro honoriral. Še več, nadarjenega pesnika je končno skušal dobiti za stalnega sodelavca, ki bi že zgolj z rednimi honorarji lahko dokončal univerzitetni študij. Ta ponudba je bila v Župančičevem gmotnem položaju kaj vabljiva, toda preden bi jo sprejel, si je pesnik sklenil s pismom Lampetu zagotoviti ustvarjalno svobodo. Petega januarja 1898 je o tem pisal Cankarju: »Ko mu bodem prihodnjič pisal, razjasnim mu vse natanko, kake misli imam o literaturi in kateri možje so mi vzorniki.« Župančičevo pismo Lampetu se ni ohranilo; kako se je stvar razpletla, zvemo iz našega pisma in iz pisma Cankarju z dne 21. marca. Pesnik je uredniku odgovoril, da je pripravljen sprejeti ponudbo, »a ob enem sem mu razložil svoje nazore o poeziji in umetnosti sploh. Na to: 'Sodelovati se more le na podlagi iste vere, iste ljubezni, istega mišljenja!' In potem je bilo vsega konec.« — *Verčon:* Ivan V., študent medicine, član akad. društva Slovenije, ki se je na Dunaju družil z modernimi.

Dehmel: Nemški moderni lirik Rihard D. je bil z izpovedovanjem elementarnih ljubezenskih strasti in z idejo močne volje in samoobvladanja mlademu Župančiču izredno blizu, saj je tedaj dobro poznal tudi že njegova dela. V našem pismu navaja in označuje dve njegovi lirski zbirki, *Lebensblätter* iz leta 1895 in *Weib und Welt* iz 1896, v Župančičevi knjižici pa se je ohranila tretja, *Aber die Liebe* iz 1893. — *Kraigher*: Alojz K., nekdanj zadrušan, študent medicine, je tedaj pisal svoje prve novele in pripadal dunajski literarni družini. — *Dr. Vidic*: Fran V., slavist, kritik in prevajalec, jeseni 1896 član Literarnega kluba, 1898 pa sodelavec Mladosti.

Priložene pesmi: Gre za precèj dekadentski cikel Zimski žarki, v katerem pesnik izpoveduje melanholijo in brezup, divje strasti, gnus in naveličanost, pa spet slast do življenja. Župančič ga je sprva namenil Mladosti, kjer naj bi bil izšel v 9. številki, a je revija prej nehala izhajati. *Plavšič*: Hrvat Dušan P. je bil urednik Mladosti. Murn je avtorju glede Zimskih žarkov v sledečem pismu 13. marca sporočil: »Tvoje pesmi mi zelo ugajajo. Posebno 1., 3. in 4. Zdi se mi, da skokoma napreduješ.« In ob koncu pisma spet: »A kaj, Tvoje pesmi mi zopet silijo v spomin. Res, tretja je najlepša, prva se pa meni vsaj najbolj prilega...« — *O priliki ti pošljem še Diurnista!*: Po Pirjevčevem mnenju, ki je dokaj prepričljivo, gre verjetno za pesem Prodaj sem... (glej Župančičevo ZD I, 375—376); v isti beležnici, kamor jo je zapisal, se je pesnik nekje trpko predstavil kot »Aleksij Nikolajev — diurnist«.

Zadnje čase delam za Kržiča: Katehet Anton K. je urejal mladinska lista Vrtec in Angelček; tudi pri njih je Župančič s psevdonimom Smiljan Smiljanič sodeloval od 1894 do 1898, sprva iz nazorske navezanosti, kasneje zaradi stiske z denarjem. Tako na primer 22. VIII. 1897 po vsej priliki zaradi že izplačanega predujma dolguje Kržiču 50 pesmi, katerih se nikakor ne more lotiti (Cankarju). Isti refren se ponovi v našem pismu, le da se tu morda nakazuje še pesnikova želja po prekinitvi odnosov: »Zadnje čase delam za Kržiča. Ta mesec ga moram izplačati.« In 21. III. spet tožba o tlaki za denar, povezana z redkim veseljem nad uspelimi pesmimi: »Ta mesec sem naredil malo. Hotel sem namreč Kržiča potolažiti in sem delal največ zanj. Dve pesmi od teh Ti pošiljam, ker mi ugajata, ker sem jih res vesel« (Cankarju). *Ali si čital v zadnjem Vrtcu...*: Pesnik, ki sta se mu upirala vsiljiva poučnost in uredniška samovoljnost, je za Pisanice pesmi seveda vrnil pravi naslov Vran. — Do razhoda s Kržičem je prišlo sicer kasneje kot z Lampetom, a je bil z nasprotni strani ostrejši. Kržič je pesniku zameril, da so tudi njegove otroške pesmi postale »novostrujarske«, sanjarske, nejasne in zato nerabne; poleg tega si ni več želel njegovega sodelovanja, ker da je njegova siceršnja poezija krenila na pot nevere in nenravnosti ter je zato mladini in narodu pogubna (Kržičevo pismo pesniku z dne 15. I. 1899 v Župančičevi zapuščini).

Kedaj izidejo Cankarjeve pesmi?: V Cankarju je živela misel na pesniško zbirko že od aprila 1897, ko se je po prvem semestru začasno vrnil v domovino, junija pa je z Bambergom že sklenil pogodbo.

Ali kaj vidiš Berto?: B. Vajdič, učiteljskičnik, Župančičevo ljubezen, ki ji je pesnik posvetil več ciklov v Čaši opojnosti. *Piši mi tudi o nji kaj*: Murn je prijatelju ustregel v pismu 13. marca in mu takoj v začetku nadrobil nekaj študentovsko navihanih novic o dekletu.

Se pripravljam, da bi pisal Ketteju: Kette in Murn — najstarejši in najmlajši med modernimi — sta tisto leto po naključju usode oba hodila v osmo, Kette v Novem mestu, Murn pa v Ljubljani.

PRIMERJALNI POSTOPEK PRI POUKU SLOVENŠČINE

Učitelji so pogosto v zadregi, kako bi učencem približali učno snov in pri tem ne zavozili na tirnice stare šole, kjer je veljalo pravilo, da prvi pač učijo, drugi pa le poslušajo, sprejemajo in se nazadnje naučijo. Čeprav se zavedajo pomembnosti načela aktivnosti učencev, torej nujnosti njihovega miselnega sodelovanja in tudi samostojnega reševanja, pri takih poskusih velikokrat zadenjo na trden zid, ker učencem manjka izkušenj in zlasti vednosti. Posebej prihaja do težav, kadar gre za spoznavanje novih slovničnih kategorij, ki jih ne moremo opreti in navezati na že pridobljeno znanje. Kljub trudu, da bi bil pouk sodobnejši, aktiven, induktiven, marsikateri učitelj razočaran ugotavlja, kako trdi so njegovi »sodelavci« v učnem procesu, ta in oni pa celo obupa ter nazadnje izpelje učenost kar lepo po starem.

In vendar vzrok za neuspeh pogosto ni premajhna miselna sposobnost učencev ali pretežno učivo! Večji del krivde je treba pripisati napačno izbranemu učnemu postopku. Ne upoštevamo namreč, ali vsaj ne zadosti, osnovnega metodološkega načela, da stvari in pojave najlažje spoznavamo in opredeljujemo s primerjanjem. Da je takšno primerjalno označevanje in predstavljanje že prastaro človeško izkustvo, o tem priča navsezadnje tudi vse naše mišljenje in govorjenje, saj je dodobra pretkano z njima.

Iz povedanega sledi za učni postopek dragoceno spoznanje, ki ne bi smeli brezbrizno mimo njega. O načelni vrednosti primerjalnega delovnega načina je Stanko Gogala v svoji Obči metodiki zapisal: »To je odlična metoda, ki je uporabna pri vseh učnih predmetih. Bistvo te metode posredovanja spoznanj je v tem, da se nam s pomočjo posebnega miselnega akta primerjanja pokažejo med predmeti, pojavi, dogodki in pojmi po eni strani skupne in sorodne lastnosti, po drugi strani pa tudi individualne posebnosti in značilnosti. Po tej metodi moremo priti do primerjanja, do sličnosti in do razlik med takimi lastnostmi in svojstvenostmi, ki so za neke predmete, pojave in pojme bistveno pomembni, ali pa med takimi, ki so zanje manj važni, le slučajni in akcesorni. Delo po tej metodi zahteva razen pazljivega opazovanja še dosti intenzivno miselno delo učencev, saj je prav inteligentnost tista miselna sposobnost, ki nam odkriva razliko med tem, kar je bistveno in kar je slučajno. Zato delo po tej metodi zelo razvije učenčevo inteligentnost in kritičnost.« (Str. 131—132 2. izd.)

Posameznih dejstev, kot so recimo pri jezikovnem pouku ednina, sedanjí čas, povedni naklon, tvorni način, vezalno priredje in podobno, ne morejo učenci sami od sebe odkriti, priti do pojma o njih in jih nazorno dojeti, če jih prednje postavimo osamljeno, brez potrebnega oprijemališča za miselni tok. Taka opora pa je sorodni, vendar v nekem smislu nasprotni člen iste kategorije, ki šele omogoči zaznavanje pojavov po primerjalni poti ter prek ugotavljanja sorodnosti in različnosti povezovanja v isto kategorijo. Konkretno rečeno: do predstave o ednini in številu lahko pridejo učenci samostojno le, če smo obnjo hkrati postavili dvojino ali množino, sedanjemu času moramo nasproti postaviti preteklega ali prihodnjega, povednemu naklonu velelnega, tvornemu načinu

trpnega, vezalnemu priredju protivno itn. Nekateri naši učbeniki sicer upoštevajo to načelo in predstavijo v uvodu poglavja snov primerjalno ter šele nato preidejo na posamično podrobnejšo obravnavo, žal pa hkrati grešijo zoper načelo postopnosti in prehajanja od lažjega k težjemu, ker je za začetek primerjalnih členov preveč (običajno so nanizani vsi, ki pripadajo kaki kategoriji, torej vsi nakloni, vsa priredja itn.), pozneje pa je primerjave premalo.

Večinoma bomo ravnali najbolj smotrno, če se bomo omejili le na dvojice členov, in tako izbrane, da omogočajo jasno vzporejanje. Za pridobivanje začetnih, osnovnih pojmov je to še posebej pomembno. Seveda pa tak način obravnave nikakor ne zahteva, da bi že kar prvo uro in hkrati izčrpali vso globino snovi. Včasih nam bo za začetek zadoščala predstava o na novo spoznanem pojavu, zakonitosti, kategoriji in njenih sestavinah. Drugič spet se bomo poleg tega lotili še podrobnejše obravnave snovno preprostejšega člena, medtem ko bomo zahtevnejšega pustili za samostojno učno uro. Naj ponazorim s primerom: pri naklonski dvojici povedni — velelni naklon bomo lahko že v prvi uri, potem ko nam bo osnovni razložek jasen in bomo pridobili pojem naklona, obdelali predvideno snov prvega člena, a podrobnejšo obravnavo velelnika (preglednico oblik, posebnosti, križanje z želelnikom, ki bo spet nit naprej) pustili za drugič. Vzporedna obravnavo je torej zlasti važna za izhodišče, ker omogoča, da se pozornost učencev sploh lahko naravna v določeno smer.

Večkrat se bo učitelju zdelo, da mu učna snov ne nudi prikladnega primerjalnega člena. Z malo premisleka pa se bo navadno lahko rešil zadrege s tem, da si bo potrebni člen priredil. Kako, naj pokaže zgled obravnave *p r i p o v e d n e g a s e d a n j i k a* po primerjalnem postopku (7. razred).

Da bi pouk zastavili metodično pravilno, si moramo najprej biti na jasnem, v čem je bistvo pripovednega sedanjika. Na splošno bi ga lahko opredelili tako: gre za posebno rabo sedanjika za izražanje preteklega časa, slovnično gledano torej za navzkrižje med obliko in vsebino. Ta ugotovitev pa nam za postavitev uspešnega učnega izhodišča ne zadostuje. Važnejše je vedeti, da ima ta zamenjava oblik posebno, zelo izrazito slogovno vlogo in da je zaradi nje nastala. Zato moramo dati slogovni plati pripovednega sedanjika v učnem postopku prednost pred golo oblikovno, slovnično, čeprav sta seveda obe v tesni vzročni zvezi. Vendar je sprememba oblike drugotna, samo posledica nekega psihološkega in izraznega hotenja.

Za obravnavo si bomo poiskali ustrezen odlomek iz leposlovja. Ker je slovita Krjavljeva pomorska dogodivščina s hudičem v Petem berilu že preveč odmaknjena in tudi ni tako prikladna, kakor jo prikrojeno razkazujejo slovnice, bomo segli bliže — k Stritarjevi Sosedovi rejenki v Sedmem berilu. Začetek drugega dela nam bo ravno prav ustregel, se bomo pa zaradi varčevanja s časom in prostorom ter zaradi večje nazornosti tudi mi malo pregrešili nad besedilom, vendar le s krajšanjem, ne pa s »popravljanjem«.

Naša zamisel je, da naj učenci najprej začutijo poseben slogovni p o m e n pripovednega sedanjika. Toda kako to doseči, če jim nočemo s prstom pokazati, pač pa razviti res njihovo globljo miselno dejavnost? Rekli smo, da je rešitev v primerjalnem postopku, zanj pa potrebujemo oporni drugi člen, nekako protiutež. Dobili jo bomo zelo preprosto — s postavitvijo vseh glagolov v pripovednem sedanjiku v pomensko »pravilni« preteklik. Besedilo v tej obliki napišemo na tablo, učenci pa si ga prepíšejo na prazno levo stran v zvezku (tri

vrstice pustimo za naslov, ki ga bo treba določiti po opravljenem delu!). Obenem ga tudi glasno preberemo. Berilo mora biti učencem seveda že znano.

Soglasna sodba: odlomek je prepisan iz Stritarja. Nas pa zanima, ali je natanko tako. Sledi primerjanje po knjigah, še prej pa učence opozorimo na krajšanje besedila, ki naj jih ne moti. Kar brž ugotovijo, da se besedili nekoliko le razločujeta, in sicer pri glagolih. Vendar za enkrat pustimo podrobnosti ob strani in napišemo na desni še izvirno obliko odlomka. Tako imamo obe različici jasno pred seboj:

Bilo je v nedeljo popoldne. Po klopeh pred hišami so počivaje praznovali vaščani. Jaz sem ležal v travi pod košato jablano na vrtu in brez posebne misli zrl tja po polju. Kar je pridrdrala po cesti gosposka kočija; s ceste je krenila naravnost proti naši vasi. Voz je bil zaprt, na strani neznanega voznika je sedel župnikov hlapec. Ta je dal znamenje vozniku. Kočija se je odprla, iz nje se je prikazal tuj gospod; za njim gospa, lepa, belega obraza, pa vsa črno oblečena. Naravnost v sosedovo hišo so šli.

Bilo je v nedeljo popoldne. Po klopeh pred hišami so počivaje praznovali vaščani. Jaz sem ležal v travi pod košato jablano na vrtu in brez posebne misli zrl tja po polju. Kar pridrdra po cesti gosposka kočija; s ceste krene naravnost proti naši vasi. Voz je zaprt, na strani neznanega voznika sedi župnikov hlapec, Ta dá znamenje vozniku. Kočija se odpre, iz nje se prikaže tuj gospod: za njim gospa, lepa, belega obraza, pa vsa v črno oblečena. Naravnost v sosedovo hišo so šli.

Naslednji učni korak začnimo z majhno anketo, ki bo vidno razživila in zaposlila razred. Ko smo obe obliki besedila primerno prebrali, zadamo namreč učencem nalogo, naj skušajo po občutku in posluhu ugotoviti, kakšen je razloček med njima, in naj to z nekaj besedami napišejo (seveda ne različnih oblik!). Najznačilnejša mnenja lahko učitelj odbere že spotoma pri obhodu razreda in jih nato preberemo. Označitve bistrejših in jezikovno tankočutnejših učencev bodo prav takšne, kot si jih želimo: da je desna različica bolj živahna, razgibana, živa, napeta, celo na izraz dramatična bomo kdaj naleteli. Prvi naš cilj smo s tem dosegli.

Zdaj nas čaka druga naloga: poiskati, v čem je skrivnost slogovne spremembe. Ker so učenci že prej mimogrede dognali, da gre za razloček pri glagolih, delo ne bo težko. Najprej si podčrtamo glagole v levem besedilu. Vsi so v pretekliku, saj tudi opisujejo preteklo dogajanje. Torej gre za povsem običajno, skladno rabo. Ko pa si podčrtamo desne glagolske oblike, se pokaže časovna različnost: nekaj glagolov je preskočilo v sedanjik. Te označimo z drugačno barvo.

Vrstijo se vprašanja: Kaj doseže pripovedovalec s takšnim časovnim preskokom? Dogajanje nam je iz preteklosti pomaknil bliže, postavil bolj živo pred oči. V domišljiji ga gledamo, kot da se godi sedaj, smo mu sami priče. — Kdaj pa stori pripovedovalec tako? Ko po uvodni pripravi preide na zanimiv dogodek, ki skriva v sebi neko napetost. Napove se z nepričakovanim dejanjem. — A kakšno mora biti to dejanje po trajanju, da lahko zbudi v poslušalcu ali bralcu posebno pozornost, ga vznemiri? Samo hipno, trenutno, nikdar trajajoče. Mojster pripovedi to dobro čuti in preskoči v sedanjik zmeraj z dovršnim glagolom, pravzaprav mu že vsebina kar sama potegne čas za seboj. — Ali pripovedovalec ta sunek naši pozornosti še s čim podkrepi? Učinek stopnjuje tudi

s prislovom *kar* (brž ga obkrožimo). Za uvajalni prislov bi lahko rabili še... naenkrat, nenadno, hipoma, mahoma, tedaj, zdajci... — Ali se morajo uporabljati naprej samo dovršniki? Ne, zdaj so mogoči tudi nedovršniki, ker pripoved teče dalje, le da v sedanjiku. — Zadnji stavek pa je spet v pretekliku? Da, ko je naša pozornost zadosti zdramljena in se prva napetost malo poleže, se pripovedovalec rad vrne k pretekliku, v bolj umirjen ton. Včasih pa se s tem pripravlja že na nov razburljiv dogodek. Poglejmo, kako je v našem berilu!

Tako smo v pogovoru postopno dognali psihološke ter jezikovne zakonitosti v rabi pripovednega sedanjika, ki mu zdaj že lahko dodamo še oznako **d r a m a t i č n i**. Poskrbimo tudi za naslov učne teme. Da bi nam bil vrstni red glagolskih premen bolj pregledno pred očmi, si glagole lahko posebej izpišemo (če na tabli ni več prostora, zberišmo levo besedilo) in jim označimo vid:

Preteklik			Sedanjik			
bilo je	↔	nedov.				
so praznovali	↔	nedov.				
sem ležal	↔	nedov.				
(sem) zrl	↔	nedov.				
			k a r	pridrda	x	dov.
				krene	x	dov.
				je	↔	dov.
				sedi	↔	dov.
				dá	x	dov.
				se odpre	x	nedov.
				se prikaže	x	nedov.
so šli	↔	nedov.				

Za konec bomo skupno naredili še p o v z e t e k dognanj:

Pretekle dogodke lahko predstavimo tudi s sedanjikom, ki ga imenujemo pripovedni ali dramatični sedanjik. Z njim postane pripoved še bolj živa, napeta. Popolna oblika postopka je takšna:

1. preteklik,
2. preskok v dovršni sedanjik (kdaj, čemu, zakaj dovršni?), podkrepljen z uvajalnim časovnim prislovom (*kar*, *naenkrat*...),
3. v nadaljevanju tudi nedovršni sedanjik (po potrebi),
4. vrnitev v preteklik (namen?).

Vidimo, da je tudi v preglednici ostalo še nekaj za premišljanje. S tem smo jo skrajšali in predvsem ohranili učence miselno dejavne.

Tako razvito obliko rabe pripovednega sedanjika srečamo seveda bolj poredko, vse polno pa je preprostejših primerov. Navedimo jih nekaj za zgled (vsi so iz Sedmega berila):

Sinček je splezal na smreko, potem pa stal pred vrati, da bi videl, kako bo priplul blagoslov iz Rima. Kar se zares pripelje proti smreki velikanski planinski oriel in začne kljuvati mesnino. Sinček skoči v hišo in vesel pove očetu... (Finžgar, str. 18.)

Ko sva bila z očetom za Zavrhom, je oče imel s seboj klobaso. Opoldne mi odreže kolešček klobase in razloži... (Finžgar, str. 17.)

Ponoči za dnevom svetega Simona in Juda je starec nekda j trdno spal v svoji koči. Prebudi ga rompljanje na okno. Gre na uro tipat, polnoči je šele bilo. (Jurčič, str. 50.)

Zmerom Domen ni mogel čakati in stati v mrazu. Tenkor je vzdihoval in vstajal iz snega; nihče mu ni prišel pomagat. Stopi torej Domen sam k njemu in ga postavi pokonci. A mož tudi hoditi ni mogel ... (Jurčič, str. 118.)

Ko sva tako na trati sedela, je zahajalo sonce za sinje gore. Za nama se zbude taščice in penice v goščavi; pred nama se jim oglašajo strnadi po grmovju in na strani v smrečju nad potokom poje kos svojo večerno pesem. (Stritar — celo v opisu, str. 28.)

In Kurent je še tako dolgo živel, da si je sam zaželel iti s sveta. Tedaj se je šel sam v nebesa ponujat. Sv. Peter mu reče, da ga ne more spustiti v nebese ... (in tako naprej v prip. sed. do zadnjega stavka, ki je spet v pretekliku; ljudska, str. 5—6).

Še bi lahko nizali primere, a z njimi bi samo utrdili spoznanje, da rabijo pripovedni sedanjik predvsem pripovedniki, ki so se živahnega sloga učili pri ljudstvu (poleg omenjenih še Levstik). Njegov ljudski značaj in izvor je poudaril že Metelko v svoji slovnici 1825: »V živahni pripovedi, vendar le v zaupnem občevalnem jeziku in v slikovitem, ne pa v resnem zgodovinskem pisanju, se uporablja prezent namesto absolutnega preterita.« (Str. 230). Metelko je torej hkrati zadeto in zgoščeno označil tudi slogovno vlogo omenjene časovne zamenjave. Bolj posplošeno navaja pravilo že Vodnikova slovnica, ima pa dodano pomembno pojasnilo: Pretekle zgodbe večji del sploh s sedanjim časom pripovedujemo. Sam začetek se dene v pretekli čas (1811, str. 130).

Povzemimo: Učenci so ob našem vodstvu spoznali posebno, zanimivo rabo časa po slogovni in oblikovni plati, s katero bodo lahko primerno poživili tudi svoje pisanje. Razširili so si vednost o izrazni sposobnosti in tančinah našega jezika, izvirajočih iz večno ustvarjalne ljudske govorice. Zato naj tej govorici še bolj prisluhnejo in z njenimi zlahtnimi prvinami bogatijo svoj knjižni jezik.

Jože Stabéj
SAZU Ljubljana

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA BESEDJA

Kačur — P. Dajnko, Lehrb. 1824, 71: *kačúr* das Schlangen-Männchen; Murko 1833, in Janežič 1850-51, v obeh slovarjih; Cigale 1860, itd.; priimek Kačur je porabil Iv. Cankar v povesti Martin Kačur; **kakati** — beseda izvira iz neklasične (prostaške) latinščine *caco* = umažem, opravljam telesno potrebo, nemški *kacken*; Pohl. 1781, Ljb: *Kakam*. *Käcken*. *Cacare*; Murko 1833, slov.-nem., 117: *Kakati*, *am* (*cacare*); Janežič 1851; Cigale 1860, itd.; **kal**, i ž — J. P. Ješenak, Bukve sa Pomozh, 1821, večkrat, npr. str. 72: Medlo, inu lohko serno ne velja sa feme, zima (*kal*) malo reje najde; Murko 1833: *Kál*, 2. *káli* oder *kalí* f. der Keim an Gewächsen, itd.; **kalup** — perzijsko — arabsko — turško besedo *kalup* (*kaluf*) beremo med prvimi v Vukovem Rječniku l. 1818, stolpec 294, kjer jo je Vuk sam poznamenoval s pripombo, da je beseda vzeta iz turščine. Kam je meril

Pohlin v Krayn. Gram. 1768, str. 116, v 2. izd. l. 1783, str. 125, z zapisom: *Kalup* Dinte = črnilo, nam ni jasno; pred Vukom ima tudi M. A. Relković v slovnici l. 1767, str. 420: *Kalupcxia*, Leistenschneider, Modelmacher. V slovenščino pa je uvozil kalup kot »čisto slovensko besedo, katero južni Slovani »kálup« in Čehi »kadlub« izgovarjajo in pišejo«, J. Koseski, ko je v Nov. 11. III. 1846, str. 37, Schillerjevo *Das Lied von der Glocke* iz l. 1799: *Fest gemauert in der Erden / Steht die Form, aus Lehm gebrannt.*, poslovenil: Žgan iz ila, kraj prostora/ Zemlji vzdignan je *kalúp*, in pod črto pojasnjeval ter zagovarjal to besedo. Slomšek, ki je že okrog l. 1827 prevedel navedeno Schillerjevo pesem, prevod pa je objavil šele v 2. letniku Drobtnic l. 1847, str. 166—176, je besedo *Form* prevedel: Zilast hram že vsajen čaka / V hladno zemljo ves zakrit, in pod črto na str. 166 pripomnil: »Alj model, form, ki ga g. Koseski *kalup* imenujejo«. Iz Nov. je prenesel Janežič *kalup* v slovarja l. 1850-51, prevzel ga je Cigale l. 1860, itd. Koseskiga *kalup* se je prikradel celó pod pero O. Župančiča, kjer beremo v rokopisu iz l. 1930: »Prevajanje Shakespearea je vroče delo in vsa tvarina slovenskega jezika mi mora biti v duši raztopljená, da jo lahko vlivam v *kalup*.« V Slovenskem poročevalcu, Ljubljana, 10. VI. 1950, str. 2., pa smo že brali tole izpeljavo: »... vzrok je v še premajhni razgledanosti in v prejšnji *vkalupljenosti*«; **kanjuhati** — otroška igra; glej Naš dom, l. XVIII., Maribor 1926, str. 118; Dalmatin, Biblia 1584, Register: Crajnški Noryti, Slovenški oli Besjzhki *kanjувáti*; **kapitalist** — ima že Hip. v Dict. 1711-12, posebno pa V. Vodnik v Lub. Nov., npr.: 16. VI. 1798 pod Dunej ... tedaj bodo *kapitalisti* dunejškiga Banco povabljeni ... Tridefet od fto svojga kapitala v gotovini naloshiti; 18. VIII. 1798 pod Lafhko: ... inu davke bogatim *kapitalistam* nakladajo; 22. IX. 1798 pod Franzia: Tifti nizh neprejmejo, katiri jokajo, to je *kapitalisti*; **kapnik** — V. Vodn., Slov. Bel., zv. 77/2 a: Tropfstein, der, *kapnik* (zapisano 15. maja 1806); **kaziti** — Pohl. 1781, L3 a: *Kajim*. Verderben. Corrumperé. M. Zagajšek-Sellenko, Slov. Gram. 1791, 322-23: *kajim* verderben; **kipniti** — A. Breznik, Vezhna Pratika 1789, str. 55, 57, itd.: kader she *kipne*; J. P. Ješenak, Bukve sa Pomozh 1821, 124: daj tefto dobro *kipniti*; Murko 1833; Janežič 1851, itd.; **kipnjak** — J. L. Šmigoc, Wind, Sprachl. 1812, 185: Germ- und Dampfnudel, *kipnjak*; **kiselica** — V pesnitvi »Meier Helmprecht« iz srede 13. stoletja sta iz takratne ljudske govornice ob sotočju rek Salzach in Inn slovenski besedi kiselica (neka jed?) in klet. (Iv. Grafenauer, Kratka zgodovina slov. slovstva. Ljubljana 1919, str. 16). L. 1613 pa je T. Hren v knjigi Evangelija inu listuvi na str. 70 zamenjal Dalmatinov effih s slovensko besedo *kiffiliza*, poznejši kis (A. Breznik v DS 1917, str. 226); *kif* ali *jefih* je pisal npr. večkrat U. Jarnik v Sadje-Reji l. 1817, str. 71, itd.; **kitica** — besedo *kitica* = stropa, die Strophe, je zasledil A. Breznik naprvo v Nov. 1863, 346, potem pa še v Nov. 1864, 47 in 1865, 3 (ČZN 1938, 97); od tod jo je vzel Janežič v slovar 1867; Fr. Levec pa je namesto *kitica* rabil v SN 1880, 66, 2, dvakrat besedo razstavka; **klanjati se** — Briž. II., 36: *clanam* ze = klanjam se, inclinari, venerari, sich verneigen, anbeten; Habelič l. 1670: *Klanyam fze. Reverentiam praefto, exhibeo, Reverenter saluto*; A. Breznik, Slovanske besede v slovenščini, Ljubljana 1909, str. 25, 26, pa je menil: »Uklanjati se ali poklanjati se, ne klanjati se, sich verbeugen. S pozdravnimi izrazi imamo pač križ: vse pobereмо, kar kje slišimo: sluga, nazdar itd. Tako smo vzeli iz ruščine in hrvaščine (Pleteršnik ima vir: iz hrvaščine) tudi klanjati se, r. klanjat'sja, hrv. klánjati se«; **klet** — Glej zgoraj besedo kiselica; poleg kelder pa so pisali *kliet* že slov. prot. pisci; **kletka** — Meg. ¹H₁^a, T₂^b: Kefig, Vogelstell. cavea, decipulum, *kletka*, foglaush; Meg.,

Thes. Pol. 1603, I./150: Auiarium. Slav. (= slovenski) *kletka*. Germ. ein vogel-kefich; J. Glonar, Naš jezik. Ljubljana 1919, str. 46, pa je zapisal: »Iz našega *kletka* je madžarščina, ki ne pozna dveh soglasnikov v začetku besede, naredila kalitka, kar so si ogrski Slovenci in njih štajerski sosedje v obliki krlетка zopet vrnil; **klica** — J. L. Šmigoc, Wind. Sprachl. 1812, 266: klíza, e, der Keim; **klič** — Fr. Bevk, Viharnik, Ljubljana 1959, str. 16, 23: Danes je bil pri fari *klič*; je kmete razburil *klič* pred smreško cerkvijo; **klin** — Za slovenski pregovor: klin se s klinom izbija — ki ga Plet. I., 407, navaja po Jurčiču — imamo predhodnika že v zapisu Petra Zoranića, Planine, in Venetia 1569, fol. 1^b, kjer beremo: chglin chglin a yzbiya = kljin kljina izbija, z latinskim prevodom ob levi strani: Clauus clauo extruditur; **klobasa** — klobasa in **klobasar** sta domača tudi v slov. knjižnem jeziku že od slov. prot. piscev sém. Tu se spomnimo le izvirnega primera za lakomneža, stisnjenca, umazanca, ki ga je zapisal V. Vodnik v Slov. Bef., zv. 49/3^a, pod Knauser, Knicker, namreč: trikrat *klobafo* lkuha, potle jo proda, kar je Cigale brez navedbe vira prepisal l. 1860 v slovar pod Knauserig; **klopotec** — Habledeli 1670: *Klopotecz*, Crepitaculum; Hip., Dict. I, 148: Crepitaculum, scheller, glocklein, Klingbüchlein. *klapótiz*, v Dict. I.², 154, pa še kóynski *klopótzi*; Jambrešić, Lexikon ... 1742, 157: Crepitaculum *klopotecz*; Guts. 1789, 157: Klap-per, *klopótez*; J. L. Šmigoc, Wind. Sprachl. 1812, 106: Windmühle *klopótez*; T. Forreger, Pekre pri Mariboru: Windklepper *klapotez* (Verhandlungen u. Aufsätze. Graz 1821, str. 42, napisano l. 1819); J. P. Ješenak, Bukve sa Pomozh 1821, str. 2: sa koga me dershifh, sa eniga *klepoteza?*; J. Alič-Adelung: Der Klätscher *klepotec*; P. Dajnko, Lehrb. 1824, 89: *klopótez -tea* Windklapper, itd.; **knjigopisec** — M. Küzmič, ABC kni'sicza 1790, str. 7: Knigopifzecz; **knjigovodja** — Obći Zagrebački Kolendar 1846, I./138, in še večkrat prej, ter v Manje poznate reči: *knjigovodja* Protokollist; od tod Janežič 1850-51: Buchhalter, *knjigovódja*, računovódja; Cigale 1860 nima, šele zopet Janežič 1867, itd. Obći Zagr. Kolendar za godinu 1846, ki je bil na prodaj tudi v Ljubljani »kod pl. Kleinmeyera, knjigotáržca« — izhajal je vključno do l. 1851, v drugi obliki tudi še l. 1852, 1853 — je s svojimi sestavki in z na kraju pridanim slovarčkom zelo važen, a še malo upoštevan vir (Breznik se je pozno seznanil z njim) hrvaških besed, ki so bile prevzete v slovenščino; **knjižen** — L. Gaj, Kratka osnova ... 1830, 14—15: vu *knížnem* jeziku, in der Schriftsprache; Cigale 1860 *knjižni* jezik pod Bücher-sprache; Janežič 1850-51 še nima; **književen** — Murko 1833: *Knishéven*, vna, vno (novosloshèna beféda) literarisch; S. Vraz, Navuk v peldah. V Gradzi 1836 (predgovor, str. VII): Naglo delo ne more biti popolnoma, narmanje pak *knishévno*; Janežič 1850-51, itd.; **književnik** — Murko 1833: *Knishévník* (novosloshèna beféda) der Literator; Zbir. 1835, 7: *Književnik*, Literator; Janežič 1850-51, itd.; **književnina** — Janežič 1850, 292: Honorar, plačilo za dela književne, *književnina*; **knjižnik** — P. Dajnko, Lehrb. 1824, 34: Stari *knížnik*, Ein alter Schriftsteller; Murko 1833, slov.-nem.: *Knishnik* (novosloshèna beféda) der Schriftsteller; Janežič 1850-51: *Knjižnik*, m. Literat; **kobal** — (Plet. I., 416: kobalj, adv.) F. S. Finžgar, Gostač Matevž (SV 105, l. 1954), 39: vsi drugi so v *kobalo* sedli na mlaj; **kočija** — Hip., Dict. I., 534; Meg. ²X ^ga; Vod., Slov. Bef. (l. 1805), zv. 50/4^a; Murko 1833 s pripomnjo, da je »ne pravflovenfka beféda«, itd.; A. Breznik je v Slovenski slovnici, Celovec 1916, str. 218, menil, da je »*kočija*, nem. Kutsche iz ogrskega kocsi (beri *koči*), voz iz vasi Kocs pri Rabu, kjer so v 15. stol. izdelovali take vozove«; **kočijaž** — Hip., Dict. I., 534; M. A. Relkovich, Nova Slavonska, i Nimacska Grammatika. Agram 1767, 420: Koc-

siášh; Vod., Slov. Bef. (l. 1805), zv. 50/4^b in zv. 51/14^a: Kutscher *kozhiášh*; Murko 1833,, Janežič 1850-51, itd.; **kočijažiti** — Vod., Slov. Bef., zv. 50/4^b: Kutschiren, peláti, vósiti, *kozhiášhiti*; Murko 1833 pa ima *kozhirati*; **kola** — znani pregovor imata že Hip., Dict. II., 134: fyła kúlla lama, in Vod., Slov. Bef., zv. 39/4^b, pod Gewalt: fyła kóla lómi; **koljiti** < kolje — S. Majcen, DS XXVI. l. (1913), str. 11: Pol fare ne ve, da bi kdaj kdo drugi na tem vrhu obrezoval, *koljil* in regolil; (kóliti < kol, pfählen, ima npr. Hip., Dict. II., 261); **kolodvor** — J. Alič — Adeling: *koladvor*; Peter Leskovec v Nov. 1843, str. 72: *koladvor* (Bahnhof); Nov. 1848, str. 120: ... v *kolodvoru* železnice pa veselica delavcov, ki so vnanje zidovje poglavitniga pohišstva dokončali. Pa kaj nam pomaga, de bo *kolodvor* Ljubljanski (Bahnhof) že létas dokončan; iz Nov. Janežič 1850, 78: Bahnhof, *kolodvór*; Levstik pa je v Nov. 1858, 59, zapisal besedo voznica namesto kolodvor; **kolter** — Dalmatin, Biblia 1584, II. Kralj., VIII.: en *kolter* (odeja); Hip., Dict. I., 658: Tegile, decke odéya pláhta, koz, *kolter*; v Labotski dolini na Korškem: Golter, Kulter — poroča Joh. Gallenstein v 2. zvez. Kärntnerische Zeitschrift. Klagenfurt 1820, str. 12; **korbica** — reklo: korbico dati komu, ima npr. že Rogerij — M. Krammer v Palmarium empyreum I. (Celovec 1731), str. 213: Gertrudis ... tem, kateri fo njo fnúbili, je to *korbizo dala*; **koruza** — Murko, Slow. sprachl. 1832, 131: türkischer Weizen, *korúsa*, túrfhiza, túrfka pfheniza; Janežič 1850-51 Cigale 1860, itd.; za primerjavo s slovensko govorico: v koruzo hoditi, koruznik, je mikavno malorusko reklo: skakáti in grečku, v pomenu: spuščati se v nedovoljeno ljubkovanje, razvratno živeti, kjer pomeni grečka koruzo, ki so jo Malorusi dobili s posredovanjem Grkov (glej: G. Krek, Einleitung, Graz 1887, str. 184); **kostreba** — P. Dajnko, Lehrb. 1824, 47: *kostreba*, eine art Gras; Jožef Rudež iz Ribnice na Dol. (zapis je iz l. 1829) v Annalen, Laibach 1834, str. 18: Futterkraut *kostrela*, auch tizhje shito; **košpa** = cokla — F. Bevk, Vižarnik, Ljubljana 1959, na str. 23, 116, 118, 128, 131; npr. na str. 23; Kozma je obul *košpe*; **kovarstvo** — U. Jarnik, Kleine Sammlung 1822, str. 23, navaja kot pol ali čisto zastarelo besedo: *Kovarstvo*, die Schlaueheit, aftutia, Kovar živi kot družinsko ime; Murko 1833, slov.-nem., stolpec 115: Kovárftvo (veraltet = poftárim, vftárim, vftarjéna beféda) die Schlaueheit; besedo je torej vzel od Jarnika; Zbir. 1835, 8: *Kovarstvo*, a, n. conspiratio, Verschwörung; M. Ravnikar-Pozenčan v Nov. 1849, 36: Ako pa nevarnost in *kovarstvo* za slovenščino kje zagledamo; Janežič 1851, itd.; **koze** — V. Vodn., Lubl. Nov. 9. V. 1798 pod Lublana: Pretezheni teden fo nalfhi osdravilzi sazheli otrokam dobre *kosę* vzepiti; **kozalc** — **kozolec** — V tisku prvič M. Kastelec, Navuk Chriftianski 1688, str. 602: je on imil vse fvoje *Koselze*; vse nadaljnje glej v Slovenskem etnografu, VI.—VII. 1. (Ljubljana 1954), str. 35—72, in v XVI.—XVII. 1. (Ljubljana 1964), str. 289—305; **kres** — M. Trost, Ena lepa inu pridna prédiga 1588, str. 121: pred Kreiffsom, str. 122: po *Kreiffsi*; Hip. Dict. II., 63: Freudenfeuer. ogín tiga *vefsélja*, *krejs*; **krojač** — Naprvo ima Meg.¹, N₅^a, pod Schneider poleg shnidar hrv. obliko *kreazh*, ki jo je pa zapisal Faust Vrančić (Verantius) v Dictionarium l. 1595, str. 93, pod Dalmatice: *Krayazh*, kar je prevzel Meg. v Thes. Pol. 1603, II./467, poleg Sclau. (= slovenski) *kreazh*, Croat. *kreazh*, Bohemice kregci, kreyci. Obliko *krajazh* imajo potem Habelič 1670, Belostenec 1740, Jambrešić 1742, itd. dokler je ni vknjižil l. 1781 tudi Pohlin: *Krajâzh*, a, m. Der Schneider. Sartor, ki se je obdržala prek Vodnika, Ravnikarja, itd., vse do Plet. I., 454, -2). Zanimivo pa je, da beremo sedanjo slovensko knjižno obliko *krojač* med prvimi

v hrvaškem Napuchenju l. 1831, str. 171 in 183: Rukotvorja je *krojach*, seines Handwerks ein Schneider; *Krojach* je, es ist der Schneider. Pri Slovencih pa najdemo besedi *krojač*, *krojačica* med prvimi l. 1847 v Murščevi Kratki slovenski slovnici, str. 72, nato v Sloveniji l. 1848, str. 40, v obeh Janežičevih slovarjih l. 1850-51, itd., medtem ko je Bleiweis v Nov. l. 1848, str. 18, še pisal: *Krajači* ali šivarji (žnidarji); *krajač* v pomenu ein Schusterwerkzeug pa je zapisal P. Dajnko, Lehrb. 1824, 53; **kroživnica** — Nov. 1859, 308: *kroživnica* (Ringelspiel); **krožnik** — V. Vod., Slov. Bef., zv. 75/⁸: Teller, der, *króshnik*, taler; Murko, Slow. Sprachl. 1832, 196, in l. 1833 v slov.-nem. slovarju, stolpec 152: *Króshnik*, der Teller; Janežič 1850-51, itd.; **krucniti** — Fr. Bevk, Viharnik ... 1959, 107: [Alenka] je kot brez moči *krucnila* v kolenih; **kruh** — Besede kruh še ne beremo v Briž. spomenikih, je pa izpričana v več delih slov. prot. piscev, a je gotovo še starejša. Da ni poljubljanje kruha, če pade na tla, samó slovenska navada — danes kaj redka — nam je izpričal znani tirolski Hippolytus Guarinonius (Guarimoni, 1571—1654), ki je zapisal v I. delu svojega spisa Die Grewel der Verwüstung, Ingolstatt, 1610, str. 555, da je kmetu kruh najbolj zdrava in najboljša hrana. »Ko pa pade preprostemu človeku katerikrat na tla kos kruha, ga pobere z velikim spoštovanjem in ga poljubi, medtem ko pusti druge jedi ležati.« **kruharna** — M. Zagajšek-Sellenko, Slov. Gram. 1791, 222-29: *kruharna*, Brodkammer; **krušnica** — Murko, Slow. Sprachl. 1832, 196: Tisch Tuch — *krúsniza*; Murko 1833, Janežič 1850-51 itd. **krvnik** — F. Vrančič (Verantius), Dict. 1595, 17: Carnifex ein Hencker *Karvnik*; Jambrešič 1742, 91: Carnifex ... *kervnik*; Guts. 1789 — kakor je pisal Breznik v ČZN 1938, 19, nima *kervnik*, marveč na str. 248 pri Scharfrichter kervaunik; Vuk, Rječnik 1818, stolpec 338: *Krvnik*, der Mordschuldige, occisor, kar je prevzel Murko l. 1833 v slov.-nem. slovar, stolpec 126: *Kervnik*, der Mordschuldige; Zbir. 1835, 7: *Kervnik*, carnifex, Scharfrichter; Janežič 1850-51 pa je vzel *kervnik*, Scharfrichter, Mörder, Henker, najverjetneje iz Mažuranič-Užarevičevega slovarja l. 1842, lahko pa tudi iz Drobničevega l. 1846 nsl.; Cigale 1860 te besede nima; **krvotok** — Meg.¹, B.³: Blutfluß, profluvium sanguinis *kry tezhenje*; Hip., Dict. II., 31: Blutung, *krivaték*; V. Vod., Babiftvo 1818, 75: *kervitok*; P. Dajnko, Lehrb. 1824, 78: *kervotok* Blutfluß, kar je vzel iz Dobrovskega Lehrgeb.; Fr. S. Metelko, Lehrgebäude 1825, 69: *kervotòk*, Blutfluß; Murko 1833: *kervotòk*, Blutfluß; Janežič 1850-51, itd.; **kurir** — V. Vodnik je začel rabiti besedo *kurier* -*ierja* namesto prejšnjih *tekár*, *tekovz*, v Lub. Nov. 1798. npr. 9. V. pod Raftadt: taifte bogate darove *fkusi kurierja* is Raftadta v Paris poffal; **kurje oko** — Da je kurje oko tuji izraz, je povedal že J. Glonar (Naš jezik. Ljubljana 1919, 39). Izposodili smo si besedi pri Nemcih, ki so imenovali sprva ta stisek hürnen(es) = hörneres Auge, tj. roženo oko. Beseda hürnen pa se je sprevrgla pri Nemcih po ljudski etimologiji v bolj znano Hühner, kurji, in tako je nastalo Hühnerauge, kar smo Slovenci kratko malo prevedli s: *kurje oko*. Na Gorenjskem pravijo kurjemu očesu živ trn (Breznik); dopisnik Ž. v Nov. 6. IV. 1859 pa je rabil v dopisu dosledno izraz žabje oči, kar ima že Murko l. 1833 v nem.-slov. slovarju, 425: Hühnerauge shábje oko, selten (redko) *kúrje okó*; Guts. 1789, 144: Hühnerauge, *kurju oku*; Janežič 1850, 293: Hühnerauge, *kurje okó*, žulj, 1851, 235: *kurje okó*, Hühnerauge; Cigale 1860, itd.

Se bo nadaljevalo.

Zapiski, ocene in poročila

MLADE TRAVE*

Mlade trave Manice Lobnikove sem kupila za svojo šestnajstletno hčerko. Pritegnile so me zelene platnice z milim obličjem štajerske pisateljice. Naslov je tudi mnogo obetal in tisk je bil več kot spodoben. Segla sem po denarju, prepričana, da bom naredila dobro kupčijo.

Knjige nisem izročila hčerki takoj. Preradovedna sem, da je ne bi prej še sama malce prelistala. Sedla sem torej k oknu in začela brati. Prebrala sem jo do konca in se obenem ves čas jezila. Nazadnje sem se celo premislila. Romana hčerka ne dobi. Zakopala ga bom med svoje knjige, da tudi po naključju ne bi prišel v njene roke. Punca naj bere Jurčiča in Trdino, Tavčarja in Cankarja, Finžgarja in Majcna, Preglja in Voranca, Bevka in Kosmača, Pahorja in Rebulo, Hienga in Zidarja itn... Lobnikovo pa šele takrat, ko se ne bo šla več slepe miši s slovensko besedo, ko ji bo tako ali drugače »Z A P E L A« in se ji ne bo zlepa več izmuznila iz rok. Ko bo, skratka, živo vodo (živo srebro?) materinščine v glavnem obvladala in je njeno ritmično plivkanje ne bo metalo na levo in na desno kot krhelj plutovine. Hčerkino znanje slovenščine je danes in zdaj preveč slabotno in obotavljivo in neutrjeno, da je ohlapno in nelepo besedovanje Lobnikove ne bi pohujšalo.

Mlade trave so namenjene mladini, se zdi. Urednik Mladinske knjige, J. Potrč, jih toplo priporoča mlademu, in mlademu staremu, svetu, to se pravi tudi nam, ki lezemo v gube in leta, a nam srce v prsih še vedno dela preglavice, ker nam mladostno čivka in veselo poskakuje kot vrabec. Založba si šteje v čast, da je delo izdala. »Z zadoščenjem izdajamo to delo, ki je bilo pred dvema letoma posebej pohvaljeno na Kurirčkovem festivalu v Mariboru«, berem na zadnji platnici.

Da se razumemo: Nimam nič proti zgodbi sami. Zdi se mi ljubezniva in prijetna, polna naivnosti, poezije in neposredne, nepotvorjene svežine. Po tej plati se z urednikom strinjam v celem. Moji pomisleki gredo le na račun jezika, ki je po mojem nestrokovnem mnenju »kriminalno« zanič, da se izrazim v dijaškem žargonu: poln grobih in drobnih pravopisnih, slovničnih in tiskovnih napak, pravo mravljisce površnosti, nejasnosti in ohlapnosti, da človek nazadnje zdvomi še vase, ne verjame več svojim očem in ušesom. Vpraša se: gre za napake ali za... slog? Kako je mogoče, da je lektor Mladinske knjige ves ta slak in grahor, vse to osatje enostavno spregledal? Jih tako rekoč spustil v knjigo, ne da bi bil hrsknil ali pošteno zaklel? In korektor? Kaj je počel korektor, namesto da bi bil s svojim poklicnim papirjem, z ošiljenim svinčnikom v roki, pazljivo bral in pregledal besedilo? Je reševal nagradne križanke ali srebal kofetek in se naslajal ob Evi in Adamu? Kaj pa Potrč in člani komisije Kurirčkovega festivala? So delo posinovili kar tako, brez predhodne krvne analize, brez dvomov in rezerv? Dete se jim je zdelo kratko in malo čudovito? — Potemtakem je Slovenski pravopis strogo zasebna zadeva slovenske akademije znanosti in umetnosti. Razen članov pravopisne komisije in prostovoljnih privržencev ne obvezuje nikogar. Kaj pa slovenske slovnice? Se tudi slovnice tičejo le Bajca, Kolariča, Rupla, Toporišiča itd.? Za vse druge, za nas — bog, daj — so pa priložnostno branje in neobvezno čtivo? Torej je treba nemudoma ukiniti redovanje slovenščine. Ukiniti cvetke, pardon, cveke, ki pustošijo spričevala po slovenskih šolah. Dijake ne kaže — ni primerno, ni normalno — mučiti z ocenami, tovariši profesorji, ko pa vsakdo sme, sodeč po knjigi Lobnikove, kar se mu zljubi! Pustite peti moje škorce, kakor sem jim grlo ustvaril... Če je Lobnikovi dovoljeno, mora biti dovoljeno vsem. Tudi mi smo otroci Slave. Njene sinje oči niso nič lepše od naših, naš jezik nič slabši od njenega.

To moram kajpak že na vsem začetku poudariti. Če jezik Lobnikove moti mene, ki slovenščino komaj kaj znam — učila sem se je kot vaški godci citer in harmonike: po posluhu, ljubiteljsko; slovenskih šol, žal, nisem videla od znotraj niti z daljnogledom — kako mora motiti šele tiste, ki jo povsem obvladajo, ki so, kakor temu pravimo, v njej doma. Ne zamerim Lobnikovi, da greši, pač pa tistim, ki jo pustijo grešiti, ki ji dajejo potuho, ki je ne opozorijo na nepravilnosti. Mene so vselej po prstih, ko sem jo... rezala po svoje, ko jo po svoje še... režem. Mojemu pisateljskemu erosu ne dajejo maha: vselej po prstih, ko jih zaslužim. Hvala bogu! Sicer bi še dandanes »stala«

* Mladinska knjiga, Ljubljana 1968, 272 str.

na Partizanski cesti 14 in Mlade trave Lobnikove bi me »stanovale« 35 novih dinarjev. Na nebu pa bi mi še vedno migljalo *nebroj* zvezda, da o kraškem prihodnjiku pomožnega glagola *bom bil*, *bom bila* niti ne govorim. Zakaj ne mahnejo po prstih tudi Lobnikove, se sprašujem. Ne bi njene Mlade trave stoodstotno pridobile, ko bi vanje krepko posegel lektor? Ko bi jo povabili na uredništvo in ji s kazalčkom pokazali, kje je narobe? Bi bilo drugič še narobe? Ne. Vsaj tako pogostoma ne. In vedno manj. Zamislila bi se. Sprevidela bi. Spoznala. Potuha nikomur ne pomaga, piscu še najmanj. Tudi založbi ni v čast, če izdaja tretjerazredna besedila, slogovno nečista, slovnično in pravopisno oporečna. Skratka: So Mlade trave res primerne za mladi svet? Kaj sodijo o njih... profesorji slovenščine? Pa Bajci, Kolariči, Gradišniki, Toporišiči, skratka, slovenski jezikoslovci? Nemara imam sama o slovenščini zmedene pojme, pa se v svoji naduti nevednosti spotikam ob čisto dostojno in tekoče besedilo. Tudi to je mogoče navsezadnje. Dve oceni sem doslej prebrala o romanu (v Naših razgledih in menda v Primorskem dnevniku), pa se njuna avtorja niti besedice nista obregnila ob Maničin jezik. Oba pa sta se šolala v slovenskih šolah, mislim. Jeziček moram stegniti prav jaz, pač zavoljo svoje nevednosti. Če je vse lepo in prav, bom slednjič le zvedela, da je lepo in prav in si prihodnjič ob Lobnikovi vsaj ne bom delala več nepotrebnih preglavic. Obogatila bom kvečjemu svoj pojmovni in besedni zaklad, stopila iz svojih ozkih in le lokalno obarvanih okvirjev. Dobila jih bom spet po glavi, s kolcem ali gorjačo, a v svoj prid. Moj zapis ne bo »nehasen«, splačal se mi bo.

Pa začnimo paberkovati po Mladih travah. Za uvod naj bodo oblikoslovne, pravopisne, besedne in besedotvorne posebnosti.

Ta nenavaden cestar *bi se naj* po atentatu ranjen splazil do proge (str. 35) — ves napreden svet (52) — vsak morebiten dvom (201) — tisti preuranjen vzklík Hitlerju (257) — tisti droben svet (69) — kakor topel dolgi prst (135) — sosed je bil ob njem in mrtev oče (249) — Zakaj nedoločna oblika namesto določne in narobe?

S temi jesenskimi *oscankami* (95) — v tej *osrani* vojni (114) — tako *osrano* vojsko (162). — Ali niso to nekam močni, krepki izrazi?

Da bi vlovil svoj rep (246) — od predsinočnjim (265) — *odvrčala* sem glavo (240) — in ga iz *kljubosti* nočeš videti (254) — *obula* sem torej *visoke pete* (256) — namenoma ali *ne nevede* (242) — razkoračen kot kak *Švaba* (256) — Nemčija si je prej kot druge dežele spomagala (251) — ne bi rad, da bi mu prav tak hudič spomagal na oni svet (104) — kako bi včakala (41) — *uprizarjali* neusmiljene *progone* (18) — na ogalu ognjišča (95) — ogal hrama (186) — najbolj pa ogala (11) — ob ogale (269) — dosti *si* je izkusila (199) — ničesar *si* niste izkusile (14) — če bi *si* ti izkusila njihovo silo (16) — *obuti* smo se sezuli (39) — (saj se *bosi* ne moremo) — odšvrkala desetinam marjeticam glave (26) — čemu bi se sicer tako nezarensko bal (40) — če so *vzbuhnile* govornice (29) — jaz pa sem se *poslanjala* po hiši (29) — in ne ve, kjer bi ga odložil (33) — Potem pa *predjala* glavo (87) — da bi dlan stisnila, je premaknila in *predjala* s sonca (32) — v pisarni sem *izsilila* mizo s telefonom (262) — si pil neke čaje, da bi za ministriranje *mali* ostal (259) — morajo priti Nemci, da bi nas njihov *popadli* dih stalil (156) — v smrtih ne more biti ničesar skupnega več (156) — ženska mi (je) *nastavljala*... copate. *Pisani in nekaj številčk preveliki* so se mi gnusili (242) — vendar kljub naraščujočem strahu (50) — Brkač *zakleje* (61) — *ni za povedati* (79) — pištola je *vgreznjena* v zglavnik (93) — samo pameti, *širokogrudnosti* (93) — deklško *ženske* težave (97) (ali ni dovolj že *dekliške*?) — *verjeli* ali ne (54) — *najhuje* *nedoumljivo* pa je postalo (188) — smo jo vzeli njihovem gospodarju (126) — navadila sem se *varovati presenečenj* (109) — imam že *zasigurano* (113) — *s prsti si* je zarila v lase (130) — star *pretaknjen* konj (194) — okrog stare črešnje (208) — v cvetočih črešnjah — črešnje so *vzcvetele* (232) — tanek pramen svetlobe, *ki je izbirala*, je skozi podnice kanil (223) — Ostali (so) Kozaki. *Koliko* in kaj počno, smo ugibali (225) — *Namesto* *molitve* sem mislila (227) — Zajček je... *zasadil tačke*, da bi mi *zlezal v vrat* (226) — Je *vnebovpijoče* *terjala* gospodinja (221) — *dojemali* smo grozen molk (218) — takrat sem prvič *dojela* sodišče (42) — če bi me stroj *ne težil*, *bi* ne čutila nobene teže (225) — konji so hrzali, ni bilo mogoče vedeti, so živali ali so ljudje pobesneli (222) (besedni red, ali so hrzali tudi ljudje?) — čuli smo mrzlično *prevajanje* Nemcev in režanje Kozakov (222) — sukali smo se po *klovozih* (184) — s *skrepenimi* rokami (210) božali s *prezebljenimi* dlanmi (86) — kdaj pa kdaj *zvalovili* (217) — Slavko je nameril puškino kopito *ob tla* (216) — dnevi so *vzdrgetavali* (232) — *zaledje* se je *zatrpavalo* (229) — ceste so bile *zatrpane* (240) — za *vzgle*d (129) — se *zgle*duj po dobrih *vzgle*dih (67) — kako bomo po vojni v vsem *vzgle*d (233) — v *divje kričee* *stvore* (235) (ali ni to *prekričee*?)

— moje nogi si je ogledoval (236 — o mojih nogah so menili, da bodo *te noge* nekaj izrednega (235) — *osupel* si je ogledoval noge in se *čudil* (235) — od zdaj sem bila *neka druga jaz* (237) — zdelo se mi je kot kruto posmehovanje, da se zdaj Nemec na umiku nenadoma *bojuje* za eno nogo, *ko* je štiri leta povzročal samo zlo. Ta je *vlekel to zlo* še dalje: bil je prostovoljec od Poljske naprej (235) — vmes se je ženska jezila s prašiči (193) — ne smem nikomur ničesar *odrušiti* (170) — »E, Dušan«, *so se ga spominjali*, kakor so od nekdanj ljudi *izzvani* od bogve česa *izbrskavali* stare spomine (131) — okrožnice, kakor vselej vseh mogočih podpisnikov so morale točno tja, *kot je pripisal* Gorazd (132) — Nemirno išče (smeh otroka), tipa, *spušča, nikoli ni pravo* (147) — *neznosno vroče je smrdelo po dimu* (146) — Skozi obroče in *loputca* (135) — Njenim *do kolen, do pasu, do ramen*, ne verjamem, da bi jo mogel kdo preseči (170) — uvela trava ob cestni škarp, se je smilila (21- komu) — si je privoščil šikano (163 — Razumljivo da je borec od enainštiridesetega (199) (vejica pred da).

V bunkarju je zabil dva kola in *na njo* položil (197) — to je torej *vedel* ta nezaupljivi *Jaka in Slavko* (220) — Bila sem kot član zelo bolne družine, ko so *jih* ločili, da bi lažje preboleli smrt tega ali onega člana (233) — je ostla Gorazdova in moja skrivnost. Tudi Orleanki *ga* nisem povedala (70) — Na vprašujoče in zaskrbljene poglede gospodinje in njenih hčera se nisem mogla ozirati. Tu se nismo razumeli, v *dojemanju* teh Nemcev v *tej* kuhinji smo si *bile* tudi *me* tuje (235) — Dekleta pa so se venomer izgubljala in kadar so katero potrebovali, je ni bilo. Ko se je nato iznenada pokazalo (dekle), se je izkazalo, da ne iščejo te, pač pa ono (148) — In ko so se dekleta spravila v svojo kamro (148) — »So tako nevedne ali tako junaške« (150 — tu manjka tudi vprašaj) — ena od deklet (151) — Zjutraj so se dekleta tako smeje se poslavljala, kot so nas prej v smeihu sprejemale (150) — Eno od deklet je nekam izginilo... Dokler se ni vrnilo... Tiho je zlezla v posteljo (232) — Dekle je prisopihalo ob štirih. Prinesla je purana (150) — Ta divja in razkrojena vojska ni imela nobenega sistema... *Vselej na konjih, hitrejši in nevarnejši kot Nemci* (164) — Nekateri *bi se naj* že spčetka odkupili s sodčji, ki so *ga* zapeljali v postojanko (65) — najbrže (7, 10, 24 itd) — *pred se, na te, na nje, za te, za nje, za me, za se, na me, nad me, pod me, po me, za se* (vselej narazen). Skupaj pa: *pravtako* (45) — *nastežaj* (46) — *kdajbodi* (64) — *Navek!* (222) — »*a*ja«, je pritrtil (68).

Vse veliko je Lobnikovi *orjaško*, vse *nekoristno* pa *nejasno*: v orjaških prsih (149) — orjaška dlan (62) — orjaška očesa (27) — orjaške oči in orjaške solze (219) — orjaški netopir (264) — orjaška miza (265) — orjaške risanke (110) — orjaški očenaš (60) — orjaška veriga (31) — orjaška noža (138) — orjaški ribežnik (36) — orjaška roka (36) — orjaška preša (145); — nehasno stražarjenje (47) — nehasno nagovarjanje (71) — nehasno življenje (23) — nehasno propadla (28) — nehasen spomin (94) — čutiš, da je nehasno (156) — nad dosedanje nehasnostjo (219) — nehasna grožnja (226).

Se bo nadaljevalo.

Jolka Milič
Sežana

PREKMURSKO NAREČNO BESEDJE V ROKOPISU IZ LETA 1862

V strokovni in splošno informativni publicistiki preddualističnega obdobja so v mejah Avstro-Ogrske le redki avtorji celoviteje obravnavali jezikovne in narodopisne značilnosti prekmurskih Slovencev. Eden teh je prav gotovo J. Čaplovič, ki je najprej v budimpeštanski reviji »Tudományos gyűjtemény (1823)«, leto dni pozneje pa v samostojni nemški knjižici dejansko objavil podatke in dognanja prekmurskega pisca Jožefa Košiča (J. Čaplovits, Croaten und Wenden in Ungarn, Pressburg 1829). To Košičevo in Čaplovičevo delo zagadatelj predstavlja temeljni vir preučevanja gmotnega položaja in duhovnega življenja ogrskih Slovencev v začetku 19. stoletja.

Ko sem lansko leto v budipeštanski Szécsennyjevi knjižnici ponovno prelistaval že znano temeljno gradivo o Prekmurju in Prekmurcih in iskal manj znana tiskana poročila o našem življenju, sem v rokopisnem oddelku naletel na doslej neznano (ali vsaj neregistrirano), vendar dokaj zanimivo rokopisno delce v nemščini. Avtor tega spisa je Joh. Henrick Schwicker, znani nemški pedagog in publicist, ki je po končanem učite-

ljšču v Vršču najprej služboval v Banatu, pozneje — po končani fakulteti — pa v Budimpešti.*

Schwicker uvodoma določno govori o Slovencih, posebej poudarjajoč tovrstno poimenovanje med samim slovenskim prebivalstvom na Ogrskem. V nadaljevanju spet točno posreduje takrat udomačen nemški naziv (Wendi) ter nedosledno madžarsko rabo terminov — »Toti, Vandálusi, Vandali«. V nemščino pravilno prevaja tudi tiste čase udomačeno označbo slovenskega administrativnega okoliša — »Tótság«-»Slowenen Bezirk«.

Jezikoslovno pomembnost rokopisa sicer očituje navedba 18 narečnih slovenskih izrazov, povezanih z narodopisnim informiranjem bralca — v takratnem madžarskem črkopisu. Zapis narečnih besed je dokaj točen, v latinici ter blizu ljudski izreki. Pri večini izrazov je zaznavna slovenska izvirnost ter tipična, stoletja utrjevana, slovenska oblika.

'vaški dom' — *preklit* (= *predsoba*)
klejt

Čeprav Schwickerjev spis po vsem tem ne predstavlja izvirnega avtorjevega dela, je njegova registracija z zgodovinskega ter narodopisno-jezikovnega vidika vendarle umestna.

NEKAJ ZANIMIVIH BESED IN POMENOV IZ BELE KRAJINE

Ko je bilo Belemu Kranjcu nujno 'iti na stran', je pred tujcem rekel: *Grem zaradi sebe*. Le če ga niste razumeli, je pojasnil z običajnimi slovenskimi besedami. Jermen za hlače imenujejo *hlačnjak*, zato ne uporabljajo izrazov, kot so *jermen za hlače*, *hlačni jermen* ali *pas*; z *opasačem* so opasani samo v vojski.

Kadar se odpravi Beli Kranjec z volih** v Gorjance po drva, zatakne za škárič (kjer je oje pritrjeno) drvnico, a doma teše, stoječ na hlođu — ali na tleh ali na kobilu

* I. K. Schwicker (1839—1902) je napisal več zgodovinskih in narodopisnih del, izmed katerih naj omenimo samo naslednja: *Die letzten Regierungsjahre der Kaiserin-Königin M. Theresia* (Wien 1871), *Bilder aus der Geschichte Ungarn* (Pest 1874), *Zur Geschichte der kirchlichen Union in der croatischen Militärgrenze* (1874), *Die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen* (1881).

* Z volih — posebnost belokranjske sklanjatve.

ali kozi — s *plankačo*. Sodar in kolar pa tešeta z *brađvo* ali *sekiro*. Ob zamahih tesač prav mučno *skoka* (stoka). Ženske so se z njim pošalile; rekle so mu: Kaj, vraga, brundaš in *stovcaš* krog nas! Bodi že tiho!

Dokler na pomlad telo še ni navajeno na težko delo, pravijo, da človek še ni *užikan*. Pri delu se spoti tudi v glavo. Privzdiguje *škrľjak* (klobuk). Ko ga pokličejo južinat, se še dá prositi, da pošlje gospodinja dete ponj, ki reče: So rekli, da *hod(i)te vāle južinat!* (takoj!). Bom *vrē* prišel! je odgovoril, misleč s tem, da bo že prišel, ko bo stesal tram do kraja. Potlej ogrne *kam(i)žolo* na *hajtač* in gre.

Če mu fantiček dobro ne napenja obarvane vrvice, da bi hlod *ožnoral*, ga jezen *sklapouha* in mu veli: A, s teboj ni dobro delati v *menažo* (v družini, v španoviji).

Teše pa *škārnice* za ostrešje, *stovpe* (stebre). Ko vse steše, sestavlja strešni stol na *štumberke* (pokončni stebri v ostrešju). Kleti in zidanice nimajo ostrešja na štumberke, ampak na trikotno vrh zidú položeno sleme, nanj pa so obešene škarnice.

Pri južini se tesač baha, kako je med prvo vojno, kadarkoli je prišel na »urlavb« s fronte, *brašnil* krog deklet, še raje pa okrog poročenih. Ženske se ne dajo, pa mu odgovarjajo: Kaj se *hrostiš*, kot bi te res kaj bilo!

Hvali juho, da plavajo *škranje* po njej. Nekod rečejo tudi *srage*. To so mastni cinki. Pravijo zato, da slaba, neokusna *juha nima ne cinka ne vinka*. Gospodinja se izgovarja, da je je sam *vrōtek* v loncu (pena, ki se vleže, ko juha nekaj časa na robu počiva).

Ko mu je gospodar naštel plačilo, je tesač v šali dejal: No, zdaj *pēdo* imam kot pravi *ženih* (ženin).

Kadar je res ohcet pri hiši, točijo vino iz soda kar v *čebričo* ali *koblico* ali *kōbel* in manjšo *keblico* in svetujejo dobrodušno, da kdor tebe s *plostrico* (platiščem, polovico preklanega kola), ti njega s *povtico* (Vlahi pravijo povitica, Kranjci potica).

Če zmanjka v domači zidnici ali domačem *kevdru* vina, si ga sposodijo v soseskini zidnici — v soseskinem kevdru — na *poldržijo*. Ob novini vrnejo mošta za polovico več: za vsak sposojeni bokal vina vrnejo poldrug bokal mošta. To je vino na *poldrgo* = *pudrgo* = *poldrugo*. Kolikorkrat ga natočijo, *zarežejo na rovaš*. V nekaterih soseskinih zidnicah ima je še danes *rovaše*. To so kratki klini, približno veličine grabljinih zob. Na enem kraju so prevrtani in nabrani na žico ali *bekev* (ponekod pravijo *mekev* = vrba). Kdorkoli si sposodi vino, ima svoj rovaš. Nanj zareže oni, ki je za to zadolžen, za vsak bokal po eno zarezo. Kadar ta vrne mošt, mu vrne tudi rovaš. Ta je zdaj neveljaven. Lahko ga lastnik vrže v ogenj. Ko si začne spet sposojati vino, napravi nov rovaš. Ni rečeno, da se vsi rovaši obenem zavržejo. Vsakdo pa ima svojega po svoje zaznamovanega, pravzaprav ga posebej zaznamuje oni, ki je za posojanje zadolžen. Le on pozna svoje znake na posameznih rovaših, tako kot Obrščak. Danes poznajo še rovaše ob trgatvi, ko brentač zarezuje v palico, kolikokrat je že nesel brento grozdja v kad.

Ob koncu svatbe je vsem žal. Zdihovaje zatarnajo ženske, da so se v teh dneh polenile in da bodo morale jutri še *neužikane spodbrecati* (tudi *spodbrencati*) se in se lotiti dela. Drugače ne bo jela. Zadovoljiti se bodo morale z *grahom* (fižolom), ko so vendar bile na svatbi postrežene z *nakolencem* (graškom).

Za slovo so zaplesali kar po *ištrlu* v veži (tla, ki niso betonirana, marveč napravljena iz peska, zemlje, apna in vode; to dobro stolčejo s tolkačem).

Za *imendan* hodijo pēt in ropotāt podoknico. Temu pravijo v Beli krajini ponekod, da *bōbnajo*, drugod spet, da *tebljajo*.

Hinko Wilfan

GRADIVO

DOPOLNILO K POROČILU O DELU LJUBLJANSKE PODRUŽNICE SD

(Od 11. septembra do 11. decembra 1968)

Nanagloma je bilo treba rešiti vprašanje financiranja slavističnih strokovnih predavanj, kajti 500 din, ki jih je prejela ljubljanska podružnica iz blagajne osrednjega odbora za letoletni program predavanj v sezoni 1968/69, ni dovolj, če podružnica hoče obdržati 10 predavanj, kot je približno predvideno vsako leto. Zato se je predsednik podružnice dogovoril z Zavodom za prosvetno-pedagoško službo, da bo le-ta prevzela

financiranje predavanj, saj je vsebina predavanj namenjena strokovnemu izpopolnjevanju. Dogovor je bil doslej ustno sklenjen tako, da bo Zavod za prosvetno-pedagoško službo plačeval tista predavanja, ki jih bo imel za dopolnilno izobraževalna, ista predavanja pa naj bi predavatelji ponovili še na semestrlnih seminarjih, o čemer je dolžan obvestiti predavatelja odbornik (ki vodi organizacijo podružničnih predavanj), ko se dogovarja s predavateljem za predavanje. Glede na tako rešitev se je v podružnici ta javnost naglo poživila: prirejen je bil poučni izlet na Cankarjevo Vrhniko pod vodstvom Franceta Dobrovoljca (udeležilo se ga je čez 80 slavistov), Janko Kos je predaval o Ideji volje po moči v Cankarjevih dramah, Fran Petrè pa o avtobiografskem v Cankarjevih delih. Pripravljen pa je skoraj celoten program predavanj za leto 1968/69.

Po dvoletnih prizadevanjih ljubljanske podružnice je uspelo skleniti z DZS pismo pogodbo za 10 % popust pri nakupu knjig te založbe. Pravico do popusta imajo le stalni člani ljubljanske podružnice, in sicer v knjigarni pri magistratu; morajo pa se izkazati s člansko izkaznico. Pravico do nakupa imajo le tisti, ki imajo poravnano in vpisano članarino. Taka rešitev je odboru le prvi korak pri ocenitvi knjig, ki mora obveljati za vse člane SD. Znova je treba opomniti osrednji odbor, da je dolžan poskrbeti za popust ne le pri DZS, ampak tudi pri vseh drugih založbah, kakor je že bilo sklenjeno v lanskem obdobju osrednjega odbora SDS.

Igor Gedrih
Srednjetehtniška šola Ljubljana

V OCENO SMO PREJELI

Književna istorija. Beograd 1968. I/1. 235 str.

Dušan Mevlja, Smeh za kulisami. Humoreske — satire — anekdote. Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega, 45. Ljubljana 1969. 130 str.

Vidik 9—10. Revija mladih za književnost, umjetnost i suvremene probleme. Godina XVI, ožujak 1969. 179 str.

Rudi Šeligo, Triptih Agate Schwarzkobler. Znamenja 5. Založba Obzorja Maribor. 1969. 69 str.

Perica reže raci rep. Založba Obzorja, Maribor, 1969.
Znamenja 6.

Prežihov Voranc, Samorastniki. Založba Obzorja, Maribor 1969.

Iz Slovenske kulturne zakladnice, 7. 289 str.

ZAKLJUČNI RAČUN REVIJE JEZIK IN SLOVSTVO

na dan 31. XII. 1968

AKTIVA		PASIVA	
1. Ziroračun	1.055,82	1. Neplačana naročnina	4.117,—
2. Dolžniki naročnine 1967	615,—	2. Predplačila naročnine 1969	460,10
3. Dolžniki naročnine 1968	3.502,—	3. Lastna sredstva	595,72
S k u p a j	5.172,82	S k u p a j	5.172,82
DOHODKI IN IZDATKI			
1. Subvencija	35.000,—	1. Stroški tiska JiS 1-8/1968	41.336,60
2. Oglas KBH Ljubljana	500,—	2. Stroški uprave	3.599,06
3. Plačana naročnina	33.209,50	3. Honorarji JiS 1-8/1968	22.167,50
4. Neizplačani avtorski honorarji	1.076,—	4. Prispevki od honorarjev	3.697,50
5. Neplačani bančni stroški	226,—		
6. Sredstva iz leta 1967	769,16		
S k u p a j	70.780,66	S k u p a j	70.780,66
V Ljubljani, 11. januarja 1969		Ivo Graul	dr. Jože Toporišč

VPRAŠALI STE

TRANSFER -JA ALI -A?

K razmišljanju o tem problemu me je privedla različna sklanjatev tega samostalnika v dveh knjigah. V učbeniku Psihologija za tretji razred gimnazije, 1966 (dr. M. Zvonarevič, prevod P. W.) beremo *transferja* (npr. na str. 58). Poglavje iz psihologije (1965, 131 ss., Vid Pečjak) pa uporablja *transfera*.

SP 1962, 901 ima *transferja*, enako Verbinc, Slovar tujk 1968, 723, vendar nikjer ni označena raba te besede tudi v psihologiji. — O podaljšavi besed z -j- pravi Toporišič (Slovenski knjižni jezik 1, 170): »Od besed, ki se jim osnova v ed. im. končuje na -r-, poznajo podaljšavo z -j-:

a) vse večzložne osnove; izjema so ničte izpeljanke iz glagolov (tip *izvir* — *izvira*), besede z neobstoječim samoglasnikom v osnovi (*veter* — *vetra*) in redke posamezne besede kot *šotor*, *lovor*, *sever*... ter še nekaj tujk in tujih lastnih imen: *empir*, *satir*, *velar*... Tatar, Madžar...

Zanimivi so primeri, ko sta mogoči podaljšana in nepodaljšana osnova; take besede so: *eksterier*, *Kvarner*, *resor*, *semafor*...

Ali je torej besedo *transfer* mogoče uvrstiti v zadnjo skupino »zanimivih primerov« ali pa je raba oblike brez -j- sploh napačna?

Kaj pa naglas? SP ima *transfêr*, vendar je pogosto v rabi tudi *trânsfer*. Na naglas *transfêr* vpliva seveda latinski infinitiv glagola *transferre*, iz katerega je tujka nastala, na *trânsfer* (ki ga SP nima) pa 1. os. sg. ind. prez. *trânsfero*. — Ali je tak naglas dovoljen?

Breda Möschl
Medicinska srednja šola Maribor

O TRANSFERJU OZ. TRANSFERU

Odgovor na vprašanje, ali je prav *transferja* ali *transfera*, ni čisto preprost. Verbinc ima obliko *transferja* pač po SP 1962, ta pa se je odločil za tip -r- rja verjetno na podlagi zunanje podobe te besede z besedami kot *montêr*, tj. na podlagi dejstva, da se končuje na -er. Verjetno je bila za odločitev v tip -r- rja odločilna tudi neenozložnost besede (staro pravilo je namreč bilo, da se enozložne osnove — razen izjemoma — ne podaljšujejo z -j- (prim. Levec¹ in Jakopin²), pri večzložnih pa tako podaljševanje ni nič posebnega. V slovenskem knjižnem jeziku 1 sem v zvezi s tem opozoril, kot pravilno navajate, na dejstvo, da se z -j- ne podaljšujejo tiste besede na -r, ki so napravljene iz glagola tako, da se — preprosto povedano — izpusti vse, kar je za glagolskim korenem: *odgovoriti* > *odgovor*, *umoriti* > *umor* ipd. Pri besedi *transfer* se nekako še čuti, da je izpeljana iz glagola *transferirati* (= *prenesti*). Če glagolu *transferirati* odvržete vse, kar sledi korenenu, dobite samostalniško *transfer*, kakor iz *prenesti* dobite *prenos*. Ker je torej *transfer* izpeljanka iz glagola, se roditeljsko res lahko glasi *transfera*, tj. tako, kot piše Pečjak.

Vse se torej zdi, da ima Pečjak bolj prav kot SP 1962. Če se bo v bodoče pravopis bolj ravnal po jezikoslovnih načelih kot po občutku sestavljavcev ali po opotekavi praksi, ki nas včasih sili k škodljivi kompromisnosti, bo verjetno tudi sam dal prednost vzorcu -r- ra v vseh takih primerih. Kolikor pa bi se iz naše zavesti izgubila zveza med *transferirati* in *transfer*, bi seveda lahko pisali tudi -r- rja. Tako se je zgodilo besedama *sever* in *požar* (v pomenu nebesna stran in ogenj), brž ko sta postali lastno ime (prim. *Sever-rja*, *Požar-rja*). Prav pri izpeljankah iz glagola *ferre* se je to zgodilo besedi *Lucifer*, ker njegov pomen ni več, 'nosilec ognja' temveč kar 'hudič'. Nima pa smisla umetno ohranjati tip -r- r pri tujih izrazih, kot so *eksterijer-rja* in *Shakespeare-rja*, saj govorimo tudi *Schiller-rja*.

Kar se tiče naglasa pa ima SP 1962 prav. Naglas *trânsfer* je precej pod vplivom srbohrvaščine. Priporočam *transfêr*, namesto tega pa je bolje rabiti kar *prenos*.

¹ SP 1899, str. 170, § 166—167.

² JIS 1963—1964, str. 53—57.

J. Toporišič
Filozofska fakulteta Ljubljana

PROSIMO CENJENE NAROČNIKE, DA PORAVNAJO
LANSKO IN LETOŠNJO NAROČNINO!